



SVOBODA

MESEČNIK

SLOVENSKE KOROŠKE

II. LETNIK

APRIL 1949

ŠTEV 4

Izdajatelj, lastnik in založnik:
Slovenska prosvetna zveza v Celovcu

Ureja:
v
Uredniški odbor
Odgovorni urednik:
Dr. Franci Zwitter, Celovec, Salmstraße 6

Rokopisi naj se posiljajo na naslov:
Slovenska prosvetna zveza, Celovec, Salmstraße 6

Uprava:
Celovec, Völkermarkter Straße 21. — Čekovni račun štev. 94.973

Tiska:
„Kärntner Volksverlag“ G. m. b. H., Celovec, 10. Oktober Straße 7

**Cena posamezne številke 2 šilinga, za naročnike
polletno 10 šilingov, za celo leto 18 šilingov**

Ustanovitev Osvobodilne fronte - mejnik v zgodovini slovenskega naroda

FRANJO OGRIS

Vsak narod beleži v svoji zgodovini dneve in letnice ter z njimi povezane dogodke, ki so postali odločilni za ves njegov nadaljnji razvoj v porast ali propast.

Tudi slovenski narod, ki je bil deloma vsled svoje številčne majhnosti, predvsem pa zaradi tega, ker je bil že zelo zgodaj z izgubo svoje samostojnosti oropan možnosti svojega organskega družbenega razvoja, obsojen na tisočletno suženjstvo, sprva tujim fevdalcem, pozneje pa tujim kapitalističnim mogotcem, je v teku štirinajstih stoletij svoje težke zgodovine zapisal v svojo povestnico častne strani, ki ne bodo nikdar obledele. Toda noben dogodek v zgodovini slovenskega naroda ni bil zanj tako odločilnega pomena in tolike življenjske važnosti, kakor je bil dan ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda dne 27. aprila leta 1941. Ta dan pomeni zanj dejansko popolni prekom z vso dotedanjo mračno preteklostjo in izhodišče v polnost svobodnega življenja in pestrost vsestranskega razvoja. Slovensko ljudstvo se živo zaveda zgodovinske pomembnosti tega dne, zato ga praznuje vsako leto na svečan način kot svoj praznik.

V minuli vojni, ko je zakleti sovražnik vsega svobodoljubnega človeštva, do zob oboroženi fašizem, vsled izdajstva tedenjih protiljudskih vodilnih plasti z navidezno lahkoto pregazil jugoslovansko državo, se je številčno mali slovenski narod znašel pred najtežjo in najusodnejšo preizkušnjo v vsej svoji zgodovini. Bolj kot

kateremukoli drugemu narodu v Evropi, ki so takrat okušali grozote fašistične okupacije, je slovenskemu narodu, prebivajočemu na enem izmed najbolj občutljivih in izpostavljenih križišč imperialističnih apetitov, grozilo popolno narodno uničenje.

Zapuščen, ogoljufan in prodan od svojih dotedanjih voditeljev, razkosan in mešetarsko porazdeljen med svoje tradicionalne latiralce, nemško-avstrijske, italijanske in madžarske imperialiste, na milost in nemilost izročen najrazličnejšim oblikam njihovega fašističnega nasilja, je slovenski narod preživel najtežjo dobo svojega obstoja. Izvajanje dalekosežno preračunanih načrtov nasilnega množičnega izseljevanja, ki naj bi do temeljev izpremenilo nacionalno strukturo celih slovenskih pokrajin, masovno oddvajanje najzavednejših Slovencev od narodne celote potom deportacij daleč v tujino v koncentracijska in uničevalna taborišča, streljanje in ubijanje vseh tistih, v katerih so okupatorji slutili uporniškega duha, ter vsi ostali satansko zasnovani ukrepi okupatorskih vojaških in civilnih uprav, vse to naj bi služilo enemu samemu namenu — popolnemu uničenju slovenskega naroda.

V tej dozdevno brezizhodni in brezupni situaciji so se znašli in združili najboljši sinovi slovenskega naroda in odločno povedali, da je mogoče doseči rešitev iz ponižujočega suženjstva in ohranitev nadaljnjega obstoja samo z organiziranim

odporom in nepopustljivo borbo proti zatiralcem. Medtem ko so se dotedanji oblastniki in vrhovi klerikalne, liberalne in socialdemokratske stranke že v prvih dneh nacionalne katastrofe izkazali kot strahopetci in zavestni zvodniki, pozneje pa razkrinkali kot odkriti okupatorjevi sodelavci in ljudski sovražniki, so se na pobudo Komunistične partije Slovenije, najdoslednejše boriteljice za nacionalne in socialne interese slovenskega naroda, sestali dne 27. aprila 1941 v okupirani Ljubljani predstavniki slovenskih komunistov, demokratičnega krila Sokola, krščanskih socialistov in vidni slovenski kulturniki, tem osnovnim sestavnim skupinam pa se je pozneje pridružilo še osemnajst drugih političnih in svetovno-nazorskih grupacij, in ustanovili Osvobodilno fronto slovenskega naroda s ciljem, da povede vse iskrene in domoljubne Slovence v brezkompromisni boj proti okupatorjem, da doseže enotnost in združitev vsega slovenskega naroda v prerojeni in na temeljih enakopravnosti in bratstva sloneči novi demokratični Jugoslaviji.

Z ustanovitvijo Osvobodilne fronte, ki je iz svoje prvotne koalicijske oblike kmalu prerasla v enotno politično vodstvo slovenskega naroda, so bili položeni trdni temelji osvobodilnemu gibanju najširših ljudskih množic. Osvobodilna fronta s Komunistično partijo na čelu je prepričevala in prepričala zasužnjeno ljudstvo, da je politika čakanja na rešitev od koderkoli pogubna utvara, ki so jo skušali gojiti tisti bivši takojimenovani voditelji, ki so se v svojem udobju na račun delovnega ljudstva sicer znali cediti domoljubja, a so se v času preizkušnje v strahu za svoje pozicije rajši zatekli pod okrilje in zaščito v London ali pa so se klanjali in prodajali krvavim okupatorskim režimom Hitlerja in Mussolinija kakor pa da bi z dejanji dokazali svoj zlagani patriotizem. Po zaslugi Osvobodilne fronte je slovensko ljudstvo, razočarano nad izdajstvom svojega dotedanjega vodstva, v času najhujšega ponižanja spet našlo vero vase, vero v moč organiziranih ljudskih sil. Osvobodilna fronta mu je kazala pot, prepričevala ga je in ga znala prepričati, da mu svo-

bode ne bo nihče podaril, da si mora svobodo priboriti samo.

Pod uporno zastavo nacionalnega odpora in ljudske vstaje je Osvobodilna fronta uspela povesti slovenski narod v oboroženo narodnoosvobodilno borbo. Pod to zastavo je zbirala in zbrala vse resnično domoljubne sile slovenskega naroda, delavce, kmete in pošteno delovno inteligenco. Klica Osvobodilne fronte ni preslišala nobena slovenska pokrajina. Ta klic je segel preko vseh umetnih ovir in nasilnih pregraj in našel odmev ne samo v osrčju Slovenije, temveč tudi v pokrajinah, kjer slovensko ljudstvo ni še nikdar bilo deležno nacionalne svobode. Poziv Osvobodilne fronte na oborožen upor je odjeknil do zadnjega naselja na strnjenem slovenskem ozemlju. Ramo ob rami so se pod vodstvom Osvobodilne fronte borili v partizanskih edinicah Slovenci na Gorenjskem in Štajerskem, na Dolenjskem in Notranjskem, v Prekmurju in Trstu, na Primorskem in Goriškem ter daleč preko Drave na Slovenskem Koroškem. Borili pa so se za skupne cilje, ki jih je ob svoji ustanovitvi in v teku štiriletnje partizanske borbe proklamirala Osvobodilna fronta slovenskega naroda.

Tako je Osvobodilna fronta v tej borbi na življenje in smrt kovala in kalila enotnost vseh delov slovenskega naroda na temelju skupno prelite krvi za narodno osvoboditev. Preko vseh imperialističnih meja je do kraja premagala njegovo pokrajinsko razcepljenost, s pomočjo katere so sovražniki slovenskega naroda cela stoletja uspešno preprečevali njegovo strnitev v politično enoto. V tej skupni borbi so kopneli zadnji ostanki škodljivega lokalpatriotizma. V junaških borbah, v trpljenju in žrtvah se je porajal in vstajal politično dozorel in samozavesten narod.

Na podlagi svojih socialno naprednih idej, ki jih je po zaslugi Komunistične partije vnesla in zasidrala Osvobodilna fronta med najširše množice slovenskega naroda, idej o pravicah delovnega ljudstva in perspektiv o graditvi lepšega življenja po zmagi nad znanjimi nacionalnimi sovražniki, z njo hkrati pa nad njim

udinjajočimi se domačimi socialnimi tlačitelji in izkoriščevalci, pa je Osvobodilna fronta premagovala in uspela premostiti globoke prepaде, ki so jih z izigravanjem kmetov proti delavcem in obratno ter šolanih izobražencev proti obojim dolga desetletja ustvarjali in poglobljali v svojo izključno korist in v škodo delovnega ljudstva protiljudski oblastniki in najrazličnejše stranke kot njihova orodja. Privid novega sveta, v katerem si bo delovno ljudstvo lahko svobodno gradilo lepšo bodočnost, je dajal slovenskim delovnim množicam silni borbeni polet, Osvobodilna fronta pa jim je na primeru velike socialistične revolucije in njenih pridobitev kazala z graditvijo ljudske oblasti možnost ustvarjanja pravične družbene ureditve, ki bo odpravila izkoriščanje človeka po človeku in zagotovila delovnemu človeku tisto mesto, ki mu po pravici pripada.

Tako se je po zaslugi Osvobodilne fronte krepila in razvijala prava enotnost slovenskega naroda, dokler ni v skupni borbi in zmagi postala življenjska stvarnost. V zmagovitem razvoju in razmahu narodnoosvobodilnega gibanja je slovenski narod premagal predsodke o svoji majhnosti in nepomembnosti, premagal je nevero v svoje lastne moči, ki so mu jo načrtno vcepljali nazadnjaški izkoriščevalci, ker so se bali samozvestnega in v svoje lastne sile zaupajočega ljudstva. Iz nekoč ponižnega in z manjvrednostnimi pomislenki obremenjenega naroda, vzgajanega v hlapčevskem duhu, je izšel slovenski narod iz narodnoosvobodilne vojne prekaljen in prerojen. Po zaslugi Osvobodilne fronte je častno preстал svojo najtežjo življenjsko preskušnjo in se kot svoboden, enakovreden in enakopraven narod uvrstil v družino vseh ostalih junaških jugoslovanskih narodov, s katerimi je v skupni borbi z nadčloveškimi napori in žrtvami koval neporušljivo bratstvo in enotnost.

Strnjen v Osvobodilni fronti si je slovenski narod po zmagovitem vstajenju

iz ponižanja prvič v zgodovini ustvaril svojo lastno državo — ljudsko republiko Slovenijo. Na podlagi svoje lastne ustave si je izvolil svojo ljudsko skupščino in svojo narodno vlado ter si na ruševinah strmoglavljenega izkoriščevalnega meščansko-kapitalističnega državnega ustroja zgradil resnično demokratično ljudsko oblast. Ta revolucionarni preokret je sprostil enako kakor pri vseh jugoslovanskih narodih tudi v svobodni Sloveniji ogromne ustvarjalne ljudske sile, ki so po pospešeno opravljeni obnovi razdejanе in porušene domovine osredotočene v uresničevanje in izpolnitev petletnega plana, s čimer si jugoslovanski narodi navzlic vsestranskim oviram od zunaj pravtako uporno in zmagovito kakor za časa narodnoosvobodilne vojne ustvarjajo zanesljive in trdne temelje svoje srečnejše bodočnosti v socialistični ureditvi svoje domovine. Tudi v tem obdobju je Osvobodilna fronta tista osnovna organizacija slovenskega delovnega ljudstva, ki ga zanesljivo vodi v nadaljnje zmage kakor ga je pravilno in uspešno vodila ves čas od svoje ustanovitve.

Še so deli slovenskega naroda ostali izven svobodne domovine, čeprav so se z narodno celoto skupno borili in krvaveli za svojo osvoboditev in za združitev vseh Slovencev ter jo pod vodstvom Osvobodilne fronte z zmago nad fašizmom za krajšo dobo tudi uresničili. Silam, ki se okoriščajo s tem, da odrekujejo drugim narodom pravico do svobodnega življenja, se je sicer še posrečilo, da so začasno preprečile, da bi bili vsi Slovenci že danes deležni neposredno sadov in pridobitev, ki temeljijo na zgodovinskem dnevu, ko se je porodila Osvobodilna fronta slovenskega naroda. Te sile pa trajno nikakor ne bodo mogle mimo dejstva, da si je pričel pisati slovenski narod kot celota z dnem ustanovitve Osvobodilne fronte povsem nove strani v svojo zgodovino. 27. april 1941 je mejnik v zgodovini vsega slovenskega naroda. S tem dnem je zaključil zgodovino svojega hlapčevanja ter smelo in zmagoslavno krenil v svobodo.

Poskus nasilne rešitve vprašanja Slovenske Koroške je za vselej propadel

DR. MIRT ZWITTER

Tudi brez proslav »dneva izseljencev« slovenski narod ne bo nikdar pozabil 14. in 15. aprila 1942 in dogajanj tega dne na Koroškem. Saj ne pomeni ta dan nič manj kot spomin na zločinski poskus prezgodnjih zmag pijanega nemškega imperIALIZMA, da bi z golim nasiljem »rešil koroško vprašanje.«

Ko danes po doživetju vseh teh grozot ta poskus vsestransko presojamo, ponosno ugotavljamo, da se je v celoti klavrno ponesrečil. Moral se je, ker se ob življenjski sili in trdnem odporu ljudstva zlomi vsako nasilje. To je danes živo v slehernem poštenem kor. Slovencu. Niti blatna mlaka škropilnih avtomobilov z nemškim fašizmom vred poraženih avstrijskih policijskih pomagačev niti neprikrito sovraštvo celovškega škofa do ubitih slovenskih izseljencev tega poraza ne moreta zakriti.

Ne manjka sicer poskusov, ki bi ta zločin najrajši »uradno odpravili«. Ko gre za priznanje očitne sokrivde, na Koroškem ne priče ne dokazi ne najdejo javnega tožilca. Kadar je treba priznanja žrtvam, se spravijo vsi klavrní celovski pisuni na pot po svetovni obli, da bi še nekje odkrili mnogo nedolžnejšega in jasno za človečanske ideale brepogojno dragocenejšega folksdajčerja, ki je napolnil morje solza in oceane krvi v primeru z »nesporno obžalovanja vrednimi krivicami nacističnega režima nad Slovenci na Koroškem«! **En sam zločinec je živel na Koroškem:** Tako je sodilo avstrijsko sodišče v Celovcu. In ko ga je sodilo, sta celovška »Neue Zeit« in »Volkszeitung« že rjuli po sodbi proti slovenskim pričam in po svobodi za svojega fašističnega Baraba. Tudi to je zavest o izselitvi.

V dneh pred sedmimi leti pa je bil ta poskus vsekakor grozotna resnica. Pač so v letih prej in pozneje odganjali posameznike v ječe in družine raz domove. V

tem obsegu in s tako krutim nasiljem pa so tiste dni edinstveno praznovali obletnico kapitulacije Jugoslavije. Koroški Slovenci naj bi čutili, da je za vselej konec njihovih upanj in stremljenj po združitvi.

V prav istem obsegu, kot so se praznile desetletja skrbno nabirane kartoteke celovških pisarn, so se polnila taborišča v Nemčiji: Hesselberg, Frauenaaurach, Rehnitz, Schwarzenberg, Ettlingen, Rastatt, Weisenburg, Eichstätt, Rettenbach in druga. Trpljenje v njih je bilo nepopisno. Pomanjkanje najbednejše preskrbe, predvsem za otroke in onemogle, prisilno delo, odgoni v zapore in KZ-taborišča ob najmanjšem disciplinskem prekršku, predvsem pa nebrzdano SS-ovsko samopašniško nasilje paznikov!

Kdor je kdaj iz odprtimi očmi in jasno zavestjo obiskal ta taborišča, je mimo vseh pesmi slovenske trme slišal predvsem glodajoči ritem tega težkega trpljenja. Še slišim može, ki so mi ga s trpko jezo razkrivali. To so bili nepozabno trdi časi za mnoge naše najboljše. Posebno z vsakim novim mesecem čakanja in upanja. Ta in oni se bo še spomnil, koliko terminov so poznali nekateri za vsako vigred in za ponovno jesen, ki bo prinesla rešitev! —

Sam se spomnim, da sem med našimi izseljenci našel več zdrave in življenjske presoje dogodkov kot marsikje, kjer so zamanj čakali vsezveličane druge fronte pretkanih kuharjev Zapada. Naši možje in žene so vse globlje sodili, da se veliki dogodki in odločitve ne rodijo iz kompliciranih računov, marveč iz src in duš ljudi, pripravljenih za žrtev do zadnjega za velike cilje svobode in človečanstva. S takim zaupanjem so zrlí slovenski izseljenci na Vzhod in povsod drugam po svetu, kjer so ljudstva trla okove fašističnih nasilnikov. Še posebno budno pa so spremljali

vsako vest iz porajajoče se mlade svobode v domačih slovenskih gorah in gozdovih, kjer so do izselitvenih in gestapovskih uradov v Celovcu odmevale partizanske puške.

Naši najzrelejši pa so že tudi presoja-li in reševali vprašanje domače bodočnosti v jasni zavesti, da jih more rešiti pravilno le ljudstvo samo! Nisem pozabil glavnega nauka iz visoke šole naših taborišč, ki je bil silno podoben spoznanju Hlapca Jerneja: »Ne govorim o usmiljenju, o odpuščanju nič — o resnici in pravici je beseda!« Ta se ne da izbrisati. Ne iz puste zemlje nemških taborišč, prepojene s solzami bede, trpljenja in jeze, ne iz obrazov in duš našega v tem dogajanju prekaljenega človeka. Zavesti, da bo zmaga-la pravica nad nasiljem, namreč niso niti najmanj premotili na primer odloki celovške gestape o popolni razlastitvi, še manj vsakdanje šikane paznikov ali redki malodušneži v taborišču. Z neverjetno iznajdljivostjo in tvegano upornostjo so naši, na videz tako okorni kmečki ljudje našli pota in sredstva, da se čimbolj znebijo SS-ovskih spon taborišč, ki so se v letu 1944 vedno bolj razkrojevala v številne postojanke po vsej južni Nemčiji in avstrijskih pokrajinah izven Koroške raztresenih izseljencev. Kljub vsemu pa je ostala povezava in zavest skupnosti usode silno močna in je ustvarjala čudeže medsebojne pomoči v tem položaju. Ta zavest neizprosne skupnosti pa je živela tudi v širših pojavih: naši ljudje so se čutili eno z vsemi ujetniki in preganjanci fašističnega trinoga tudi iz najbolj oddaljenih predelov Evrope. Živo so v njih odmevali odločilni udarci Rdeče armade pri Stalingradu in njeno ponosno prodiranje proti centru nemškega imperializma.

V tistih časih so se naši ljudje tudi naučili bolj pravilno ocenjevati napovedane zmage, propagandne obljube in pozive ter zgodovinska dejstva. Prepoznali so zakotne računarje od resničnih rešiteljev.

To je preprosto, a globoko spoznanje. Mnoge naše je do dna prekvasil.

Vsem tem nikakor ni slučaj, da so se kljub vse večjemu uničenju na tem ozemlju kot prvi vrnili naši pregnanci iz sovjetskega območja Nižje Avstrije in okolice. Deloma po poti preko treh državnih ozemelj, jih je z nepopisnim navdušenjem svečano sprejela osvobodjena Slovenija. Brez slavljenih sredstev modernega obveščanja so jih pričakovali in odslovili slovenski partizani v Podroščici na koroške rodne domove, osvobodjene s krvjo najvrednejših sinov in hčera našega ljudstva.

Komu, ki je budno spremljal razvoj v svetu in pri nas doma, je še mogel pomeniti sprejem druge skupine na beljaškem kolodvoru presenečenje? Saj sta si tam samo v očigled živih prič svojega spletkarjenja podala ponovno roke pravkar poraženi in trdno zakoreninjeni imperalizem! Kdor tako gleda, bo lahko našel razlago: za ščitenje nacističnih prišlekov na izseljeniških domovih; za vse krivice komisij koroške deželne vlade; za zavlačevanje okoli odškodnine; za vse ponovne goljufije in za organizirani ponovni rop premoženja izseljencev; za prepoved »Zveze slovenskih izseljencev«; za brizgalne celovških neofašistov 14. aprila 1946 in za škofovsko prepoved maše za izseljeniške žrtve; za proces proti Maier-Kajbiču in za izostale procese proti vsem njegovim številnim zločinskim pajdašem; kratko za vse, kar predstavlja še danes nešteto krvavečih ran naših izseljencev in njihovih domov!

Izselitev in vse njene strašne posledice bodo ostale trd problem vse dotlej, da končno izgine tudi zadnja sled skrivnega slepomišenja s ponovnim poskusom enkrat za vselej propadlega nasilnega reševanja vprašanja koroških Slovencev brez njih in proti njim. Kot zadnji tak poskus v zgodovini našega ljudstva bo ostal za vse čase 14. in 15. april 1942!

TRINAJST OBGLAVLJENIH - RESEN IN TRAJEN OPOMIN NAŠEMU NARODU

G A Š P E R

Pred menoj leži fašističen časopis iz 1943. leta. Dvanajsti april je datum »Kärntner Zeitung«, katere strašni naslov nas z boleščjo in grozo spominja, da je devetega aprila tega leta »ljudsko sodišče« izreklo 13 smrtnih obsodb...«

Trinajst delavcev, kmetov in nameščenec.

Tomaž Olip, gozdni delavec iz Sel; Jakob Oraže, delavec iz Sel; Janez Doujak, puškar iz Borovelj; Franc Gregorič, kmet iz Sel; Franc Pristovnik, kmečki delavec iz Sel; Florijan Kelih, gozdni delavec iz Sel; Jernej Oraže, nameščenec iz Sel; Janez Oraže iz Sel; Urh Kelih, kmet iz Sel; Franc Weinzierl, kmet iz Suhe; Jurij Pasterk, kmet iz Lobnika; Mihael Zupanc, delavec iz Obirske; Marija Olip, delavka iz Sel.

Trinajst imen, ki jih vsi poznamo, trinajst umorjenih na Dunaju 29. aprila, ker so se uprli nasilju, ker so hoteli živeti.

Marsikdo še danes ne ve, kako se je vse to moglo zgoditi. Zakaj je trinajst poštenih slovenskih patriotov moralo tedaj zgubiti svoja življenja, zakaj je bilo istega dne hkrati z njimi 21 drugih koroških Slovencev obsojenih na sedemindvetdeset let in devet mesecev robije.

V tem času se je upor na Slovenskem Koroškem vse bolj širil. Osvobodilno gibanje, ki je zajelo slovenski narod na Koroškem, je raslo in se utrjevalo. Zaman so bile vse akcije policijskih in SS-regimentov, brezuspešno vse nasilje in vsi ukrepi zastraševanja. Slovenski patrioti na Koroškem so bili enotni, združeni v boju za svobodo, strnjeni v organizaciji, ki jih je vodila, vzpodbujala in jim dajala vero v bodočnost.

Mnogo gorja je slovensko ljudstvo prestalo v tem času, marsikatera težka in dragocena žrtev je padla, vendar vse to ni moglo zlomiti borbenega duha in volje koroških Slovencev, predvsem pa ne njihove

hove v tem času ustvarjene enotnosti in medsebojne povezanosti.

Seme, ki so ga nacisti s pomočjo nazadnjaštva, zaostalosti in cerkvenih vrhov skušali zasejati po vsej Sloveniji, na Slovenskem Koroškem ni vzkalilo. Koroški Slovenci, zatirani desetletja od nemško-avstrijskih osvajalcev in tuje gospodske, smo bili kot celota preganjani in nacionalno in socialno tlačeni. Zato med nami ni bilo izdajstva, zato ni bilo ljudi, ki bi mogli, izkoriščajoč verska čustva, dvigniti brata proti bratu. Zato je bila tedaj ustvarjena tista enotnost, ki je tudi onim, ki so svoje sovraštvo do enotnega vse-ljudskega odporniškega gibanja skrivali za parolami o »vzdržnosti« in o bodoči »mirni« rešitvi, povsem vezala roke.

Fašizem in njegovi biriči na Koroškem so bili brez moči.

Kakor je bila sama poštena, tako je Olip Marija mislila in verovala, da so poštene vsi Slovenci. Ni mogla verjeti, da so tudi med njenim narodom ljudje, ki so za trideset judeževih srebrnikov prodali sebe in svojo vest gestapu in zasadili nož v hrbet slovenskemu narodu, ki je krvavel iz desettisoč ran.

11. novembra sta se oglasila pri njej dva neznanca, Slovenca, z željo, da bi čim preje dobila zvezo s partizani, ki so delovali v okolici Železne Kaple. V dobri veri, da ima pred seboj dva, ki se hočeta pridružiti borcem za svobodo, se je založila, da bi jima čim preje omogočila zaželeno izvezo.

Organiziran je bil sestanek. Ali tisti večer je Golobovo hišo v Obirski, kjer je bil sestanek, tesno obkolila in nato napadla nemška policija. Zajetih je bilo nekaj članov osvobodilnega gibanja koroških Slovencev. Od obeh belogardistov, izdajalcev lastnih bratov in lastnega naroda, pa je samo eden prejel prislužene judeževe novce. Drugega je po naključju

zadela krogla, namenjena enemu prisotnih slovenskih rodoljubov.

Plod te izdaje dveh odpadnikov slovenskega naroda, ki so se prodali nacističnemu nasilju in mu pomagali, da bi strl in uničil borbo slovenskega ljudstva za svobodo in kruh, so bile številne aretacije najbolj zavednih koroških Slovencev onega kraja. Sedeminpetdeset slovenskih rodoljubov iz Sel, Obirskega in okolice je gestapo prepeljala v celice celovških zaporov. Trinajst od njih je moralo 29. aprila 1943. leta dati na Dunaju svoja življenja.

To so bile prve žrtve koroških Sloven-

cev, ki so padle kot posledica izdajstva belogardistov, agentov gestapa.

Naj bodo te težke žrtve, teh trinajst, ki jih bomo ohranili v večnem spominu, resen in trajen opomin vsemu našemu narodu.

Danes toliko bolj, ker so znova na delu ljudje, ki bi hoteli razbiti enotnost našega naroda in njegovega osvobodilnega gibanja in uničiti ono, za kar je teh trinajst in veliko število drugih dalo svoja življenja:

»... Povejte vsem, da smo umirali zato, da bi pomagali zgraditi srečo in svobodo vsem Slovencem na Koroškem«!

Vtisi s potovanja na III. kongres Ljudske fronte Jugoslavije

ANDREJ HADERLAP

Ne morem reči, da je bil to nemir. Vendar bilo mi je nekako tako kot otroku, ki ne more dočakati in vedno znova šteje dneve, ki ga še ločijo od velikega napovedanega praznika ali dogodka.

Tako je bilo tudi z menoj onega dne, ko sem sedel v vlaku, ki je delegate iz vse Slovenije in Hrvaške vozil na tretji kongres Ljudske fronte Jugoslavije. Nestrpnost in neučakanost sta od časa do časa prevladovali v meni in kljub neprijetnim in prisrčnim razgovorom z delegati iz raznih oblasti Jugoslavije kakor tudi pestrosti in živopisanosti pokrajin, ki so hitele mimo oken, se mi je včasih zazdelo, da kazalci na uri počasneje opisujejo svoj običajen krog, kakor druge dni.

In končno, zakaj ne bi! Po dolgih letih sem bil spet na poti v Beograd, ki sem ga zadnjikrat videl pred tremi leti ob demobilizaciji iz Jugoslovanske armade. In kar je glavno, bil sem na poti, da prisostvujem velikemu kongresu mogočne politične organizacije, Ljudske fronte, ki združuje sedem milijonov jugoslovanskih državljanov, kongresu, kateremu bodo prisostvovali najodgovornejši partijski in državni voditelji Jugoslavije. Videl in sli-

šal bom tovariša Tita, videl bom delegate iz vseh krajev Jugoslavije, predstavnike vseh narodov in manjšin in dano mi bo, da na svoje oči ocenim in presodim strnjenost jugoslovanskih narodov okoli njihovega vodstva kakor tudi njihovo medsebojno povezanost.

Zato sta me spremljali nestrpnost in prijetna vznemirjenost, zato mi je bila po v Beograd doživetje. Doživetje, ki je izpolnilo vsa pričakovanja.

Velika in prostorna je dvorana gardijskega doma na Topčideru. In vendar je več kot 1600 delegatov komaj našlo prostora v njej. Pomešali so se Srbi, Hrvati, Slovenci, Makedonci in Črnogorci z poslanci narodnih manjšin s Šiptarji in Romuni, s Slovaki in Madžari. Ni bilo nobene razlike med njimi. Samo po jeziku so se razlikovali. Bili so tu predstavniki vseh poklicev in stanov, mnogi med njimi z udarnišskimi značkami na prsih, z odlikovanji ali medaljami dela. Nič ni bilo prisiljenega, vse tako samo od sebe, tako naravno in prisrčno.

Nepozabni so trenutki, ko se je vsa dvorana kot en sam moč dvignila in z nepopisnim navdušenjem in dolgotrajnimi

ovacijami pozdravljala državno vodstvo, ko so rudarji iz Zenice in Trbovelj, kmetje iz Vojvodine in Šumadije, ovčarji iz Makedonije, ribiči iz Istre in Dalmacije, novotorji in udarniki skupno s pravniki, profesorji, predstavniki Jugoslovanske armade in drugimi zastopniki delovne inteligence spontano in z viharimi manifestacijami izražali svojo privrženost vodstvu nove Jugoslavije. Nekaj tako pristnega in tako prepričljivega je ležalo v tem, da bi ne bilo človeka, ki se ne bi mogel tam na mestu in ob takih dokazih ljubezni in zaupanja prepričati, da se jugoslovansko ljudstvo zaveda vrednosti svoje ljudske države.

Ovacijam maršalu Titu ni bilo zlepa kraja. V tem navdušenem in nenehnem ploskanju je bilo izraženo priznanje Partiji, kateri na čelu stoji, njemu in vsem njegovim sodelavcem. In po pravici! Dela in doseženi uspehi glasno potrjujejo, da je vodstvo nove jugoslovanske države vredno zaupanja, ki mu ga izkazujejo delovni ljudje.

Mnogo se je že pisalo o tovarišu Titu in oni, ki so že preje imeli priliko videti ga, so pripovedovali o njem. Zdi se mi pa, da se občutki, ki jih človek doživlja ob prvem srečanju z njim, ne morejo prikazati na papirju, niti povedati. Vsaj meni gre tako in nisem v stanju, da bi ga opisal vsaj toliko, da bi si človek mogel ustvariti pravo sliko. Nič ni na njemu tistega, kar opazáš pri vodilnih predstavnikih drugih držav, nič umetnega ali vzvišenega. Z eno besedo, vsaka njegova kretnja, vsaka beseda izraža njegovo povezanost s preprostim, delovnim človekom, z ljudstvom, iz katerega je izšel in kateremu zvest je ostal. V njegovih govorih prihaja do izraza odločnost, borbenost in čvrsta volja, a hkrati tudi toplota in tista človeku tako draga in pristna preprostost moža, ki ni pozabil, da je sin delovnega ljudstva. Ves je tak, kakršne so njegove besede:

»Borite se, delajte in ustvarjajte socializem ter sveto čuvajte s težko borbo si priborjeno enakopravnost in enotnost«!

In jugoslovanski narodi vse to vsak dan in ob vsaki uri v delu izvajajo.

Poročila delegatov iz Srbije, Hrvatske,

Bosne in Hercegovine, Slovenije, Makedonije in Črne gore so pokazala velike uspehe, ki jih jugoslovanski narodi beležijo v težki borbi za izpolnitev petletnega plana in izgradnjo socializma v Jugoslaviji. In ne samo poročila! Nove gradnje, ceste, železnice, industrijski objekti, nove šole in bolnišnice, obdelovalne zadruge, mehanizacija poljedelstva in mnogo drugih stvari, vse to so najzgovornejši dokumenti, ki kažejo, kako vstaja in raste nova Jugoslavija. Vse to smo doživljali v Beogradu, na naši poti in v Sloveniji, kjer smo se zadržali pičla dva dni.

Bilo je pred tremi leti, ko sem po demobilizaciji iz Jugoslovanske armade potoval skozi Beograd v Ljubljano. Takrat je bilo mesto še polno ruševin, kjer so stala nekdanja poslopja, je ostalo majavo zidovje ali kup opeke in tramovja, v vseh ulicah so izijale rane, ki so jih prizadejale letalske bombe ali izstrelki topov. Tako kot tu pri nas so bili žalostni spomini na težke čase okupacije, bombardiranja in hudih bojov med narodnoosvobodilno in okupatorsko vojsko ter njegovimi sateliti in kvizlinškimi enotami vidni na vsej poti do Ljubljane. Povsod so me spremljale požgane železniške postaje, razbiti domovi, porušeni ali zasilno popravljene mostovi ter slabo obdelana polja.

Časopisi in tovariši, ki so v zadnjih letih mogli obiskati svobodno domovino, pa so vedeli povedati, da teh grenkih ostankov vojne v Jugoslaviji ni več. Topot pa sem se o vsem tem prepričal na lastne oči.

Zunanji videz Beograda je danes takšen, kot bi mesto vseh štirih let vojne, močnih zračnih napadov in hudih pouličnih bojov sploh ne doživelo, kot bi bilo vse to samo težka in pusta mora. Vse rane so zaceljene, še več, gradi in poraja se nova prestolnica socialistične Jugoslavije. Od nekdanjih globokih bombnih lijakov, razoranih cest in porušeni poslopij ni nobenega sledu. Razširjajo ulice, zasajajo nove parke in zelene pasove, poleg majhnih hišic — dediščine stare in korumpirane Jugoslavije — pa se dvigajo v nebo ogromni stanovanjski bloki, deloma že zgotovljeni, deloma še v izgradnji.

Na zapuščenih travnikih med Zemunom

in Beogradom se porajajo prvi začetki novega Beograda. Tu je živo kot na mravljišču. Videli smo jih, mlade od sonca ogorle brigadirje in brigadirke, ki so z zastavami, harmoniko in pesmijo hiteli na delo, polni mladostnega poleta in zavesti, da grade nov svet, da ustvarjajo socializem. Pred letom dni je na tem bregu Save raslo nizko, zapuščeno grmičevje, tu in tam se je paslo govedo ali ovca, sicer pa je bil ta pretežno močvirnati predel popolnoma neobljuden. Danes pa je tu ogromno gradišče, nenehno brnijo stroji in med barakami, shrambami za orodje in delavnicami se že dvigajo mogočne stavbe, že dograjene ali še v nedovršenem stanju. Vse te pet in šest nadstropne mogočne zgradbe povedo tudi nepoučenemu, da na tem mestu raste novo mesto, da mladinske in frontne brigade s prostovoljnim delom tudi tu dokazujejo svojo požrtvovalnost v izgradnji nove domovine.

Z radostjo in vendar tudi z žalostnim srcem smo iz vlaka spremljali mladinske brigade, odhajajoče na delo, dokler jih nismo izgubili v daljavi. Nihče od nas koroških delegatov ta kratek čas ni spregovoril besede, vendar so naše misli bile eno: Prišel bo tisti čas, ko vam bomo tudi mi koroški Slovenci po svoji moči pomagali ustvarjati boljšo bodočnost.

Podobno obnavljanje kot v Beogradu in okolici nas je spremljalo na vsej poti. Na mestu nekdanj porušenih ali požganih železniških postaj in objektov stoje danes lepe, nove ali obnovljene postaje, čuvalnice ali skladišča. Samo tu in tam stoje na stranskih tirih še ostanki razbitih železniških vagonov in lokomotiv, ki nemo govore, da so bili tu na delu partizanski minerji in letalci, ki so uničevali nemške, ustaške ali domobranske transprote. Ne bo več dolgo, mi je dejal neki tovariš, ko tudi teh vagonov ne bo več, kajti še letos bo vse to prevoženo v delavnice in predelano.

Lep dan je bil, ko smo se vračali. Na nepreglednih poljih Vojvodine in Srema so bila pomladanska dela v polnem teku. Z zanimanjem sem opazoval kmete, ki so na tej plodni zemlji opravljali pomladan-

sko setev in druga dela s traktorji, sejalnicami in drugimi stroji, pa tudi še s konjsko vprego in brez modernih tehničnih pripomočkov. Pri tem sem se spomnil čudnih trditev resolucije Informbiroja in besed vodilnega avstrijskega komuniste Langbeina na I. konferenci aktivistov v Celovcu, ki je dejal, da danes kulaki v Jugoslaviji živijo bolje kot nekdaj in imajo mnogo večje ugodnosti kakor mali kmetje. Spomin na te besede kakor tudi slika, ki sem jo pravkar doživljal sta me napotila, da sem iskal razlage pri najbližjem tovarišu.

»Povsod, kjer vidiš, da zemljo obdelujejo s stroji,« mi je s ponosom in s svetlimi očmi razlagal, »kot na primer tam,« — pokazal je na več kilometrov dolgo njivo, na kateri so orali trije traktorji drug za drugim — »so mali in srednji kmetje vključeni v obdelovalne zadruge«. Sam je bil kmet-zadružnik in mi je dejal, da je pridelek kakor tudi zaslužek v obdelovalnih zadrugah precej večji kot pri privatnih kmetih. V obdelovalni zadrugi Stara Pazova je osemčlanska družina s štirimimi za delo sposobnimi člani v preteklem letu prislужila: 4200 kg pšenice, 5600 kg koruze, 686 l vina, 43 litrov žganja, 439 kg sladkorja, 773 kg krompirja, 18 kg olja, v denarju in v bonih za industrijske in oblačilne predmete pa 61.640 dinarjev. Dodal je še, da se je v obdelovalni zadrugi v Vojvodini prostovoljno vključilo že 40 odstotkov kmetov.

Vsepovsod sta vidna velik razvoj in napredek. Na mnogih mestih ob progi so v ličnih barakah razmeščene prostovoljne delovne brigade frontovcev, mladine in Jugoslovanske armade. Ti bodo do konca leta zgradili največji letošnji objekt, avtomobilsko »cesto bratstva in enotnosti«, Beograd — Zagreb. Ni malenkost, gradnja 240 km moderne avtomobilske ceste; toda 80.000 mladincev in mladink bo tudi tej nalogi kos, kakor so bili kos gradnji mladinske proge Šamac — Sarajevo.

V Slavonskem Brodu sem se poslovil od tovariša, ki mi je že na kongresu pripovedoval o svojem kraju, Manjači, gorskem predelu v vzhodni Bosni, kjer so četniki za časa vojne požgali vse niše

daleč naokrog. »Danes pa stoje nove, lepše in boljše. Zgradili smo jih iz združenimi močmi ob vsestranski podpori ljudske oblasti. Pri nas držimo trdno skupaj, smo nerazdružljivi tako, kakor nekdanje partizanih. Partija in Ljudska fronta sta močni. Niti enega ni, ki v naši vasi ne bi bil član Fronte«.

Pozno v noč smo prispeli v Ljubljano.

Pred povratkom na Koroško smo obiskali dve zadrugi v Poljanski dolini in sicer »24. Oktober« in »Mladi vrh«. Obe zadrugi sta bili ustanovljeni šele v začetku tega leta. V živinorejski in obdelovalni zadrugi »Mladi vrh« v Podobenu, kjer je teren zelo podoben našemu na Koroškem, smo se zadržali dalj časa, da bi se podrobneje spoznali z načinom dela in poslovanjem zadruga. Čeprav je bila zadruga ustanovljena šele 6. februarja t. l., se že sedaj vidi, da bo v kratkem postala vzorna zadruga. V modernih hlevih stoji že danes 70 glav živine in kmetje-zadružniki so prav ponosni na dosedaj opravljeno delo. V začetku, pravijo, so vstopili v zadrugo z neprikrito nezaupljivostjo, kajti niso vedeli, kako bo, ali bodo tu živeli boljši ali slabši. Danes pa jim ni žal in so veseli, da tudi njihova, čeprav »mlada« zadruga kaže lepe uspehe pri delu in pri izboljšanju življenjskih pogojev svojih članov. Tako so nam pripovedovali in razlagali organizacijo dela. Delo so si razdelili na skupine: skupina je ravno dokončavala gradnjo novega modernega hleva za 50 glav goveje živine, druga je bila na polju pri oranju, ostale pa so pripravljale semenski krompir, sadile sadna drevesca ali čistile travnike. V zadrugo se je včlanilo 33 družin, od teh 27 posestnikov s skupno 131 družinskimi člani. Članov zadruga, to je dela zmožnih ljudi je 73. Preskrbljeno pa je za vse, neglede ali je to član zadruga, starček ali otrok.

Mnogo je takih primerov, vidnih in jasnih dokazov, ki govore, kako naglo se iz stare, zaostale Jugoslavije dviga nova

industrijska in napredna država. Prostovoljno delo je v polnem razmahu. Iz leta v leto se delovne brigade množijo. Zaradi boljšega vpogleda v razvoj na tem sektorju bi navedel samo nekoliko števil prostovoljnih ur, ki so jih naredili v Sloveniji samo člani Osvobodilne fronte. V letu 1948 je OF izvršila 27,926.534 prostovoljnih ur v vrednosti od 308,511.559 dinarjev. Leta 1945 in 1946 je OF napravila 15,250.000 prostovoljnih delovnih ur a v letu 1947 10,138.160 delovnih ur. Iz tega je razvidno da se je lanskega leta napravilo 7,38 odstotkov delovnih ur več kot pa leta 1945, 1946 in 1947 skupno. Prostovoljno delo se je masovno razvilo posebno pri gradnji velikih objektov kot so Titovi zavodi — Litostroj, železniška proga Sežana — Dutovlje, Nova Gorica itd. Samo za časa tekmovanja za V. Kongres Komunistične partije Jugoslavije so frontovci v nekaj dneh napravili več delovnih ur kot vse leto 1947. Ravno pri prostovoljnem delu se vidi silni delovni heroizem jugoslovanskih narodov. Vsi ti, ki so sodelovali pri delu, so neprecenljivo mnogo doprinesli k izgradnji socializma v Jugoslaviji. Zato danes značka prostovoljnega dela pomeni visoko priznanje vsakemu, ki jo nosi, a nosijo jo tisoči in tisoči tovarišev in tovarišic.

Neizmerna so bogastva nove Jugoslavije in neizmerno je bogastvo v srcih njenih državljanov. In prav zato se bodo uresničile besede, ki jih je dejal maršal Tito na koncu tretjega kongresa Ljudske fronte Jugoslavije:

»Če nam je letos še težko in če nam bo težko še kako leto, vemo ter smo prepričani, da bo čez nekaj let razcvetela naša krasna socialistična domovina, nova Federativna ljudska republika Jugoslavija«.

S tem prepričanjem smo se vrnili tudi mi z željo, da bi kmalu prišel čas, ko bomo tudi mi koroški Slovenci lahko doprinesli svoj delež k izgradnji naše lepe domovine.

IGRANJE IN REZIJA

TONČI SCHLAPPER

(Nadaljevanje)

Igralske vaje ali skušnje so važen činitelj pri pripravljanju naših odrskih predstav. Žal mnogo igralcev in celo igralskih kolektivov nima pravilnega odnosa do njih, kar se vedno maščuje v slabih igralskih nastopih in nedovršenih odrskih predstavah.

Ta nepravilni odnos do igralskih skušenj izvira pri največ igralcih iz nespametnega naziranja, da igralci mislijo, da sami vejo, kaj je treba in da njihove odsotnosti pri vajah itak ne bodo pogrešali. To naziranje opazamo pri igralcih, ki imajo krajše vloge, še prav posebno. Taka napačna naziranja so pa tudi večkrat posledica klavnih, polovičnih in s tem tudi neresnih igralskih vaj, pri katerih se niso ne igralci niti režiser potrudili, da bi pridno napredovali. Niso redki primeri, da so se igre in prireditve že v pripravah ravno iz tega razloga razbile. To pa ne ustvarja samo nezadovoljsiva med igralci, temveč povzroča tudi ogromno škodo naši splošni kulturni dejavnosti, kajti vsaka dobra igra, ki jo uprizorimo, je korak k napredku. Tega se moramo zavedati! Kakor vsaki stvari, ki se je lotimo v življenju, se moramo tudi našemu odrskemu delu posvetiti z vsemi svojimi silami. Igralske skušnje pa so najvažnejši del našega odrskega udejstvovanja. Zato se jih moramo lotiti in jih izvrševati načrtno in v polni zavesti njihovega velikega pomena.

V prvi vrsti je potrebno, da si pridobimo pravilne odnose do igralskih skušenj. Prvi pogoj vsakega odrskega udejstvovanja sta medsebojno tovarištvo v igralski skupini in prostovoljna stroga disciplina vsakega posameznika igralskega kolektiva. Brez teh ne bodo uspevale ne igralske vaje niti ne bomo ustvarili dobre odrske predstave.

Iz tovarištva do soigralcev se moramo čutiti dolžne, da redno obiskujemo igralske skušnje, iz tovarištva do soigralcev

pa moramo biti tudi disciplinirani pri skušnjah samih.

Nerazveseljivi so številni primeri igralskih vaj, kjer vlada najhujša zmešnjava na odru in za njim kakor tudi v vseh prostorih, kjer se zadržujejo igralci pred svojim nastopom. Človek, ki obišče tako skušnjo, ima v prvem hipu vtis, da je prišel na zabavni večer ali veselico. Okoli miz v čitalnici ali drugih prostorih sedijo igralci in si pripovedujejo najnovejše burke ter tekmujejo med seboj v povzročanju hrupa; nekateri posebno razgibani merijo celo svoje sile, prevračajo stole, potiskajo mize itd. Vrišč, smeh in hrušč se razlegajo po vseh prostorih; na odru pa stoji ubogi režiser s skupinico, ki je ravno na vrsti s svojim nastopom in se trudi iz vsemi močmi, da bi ji priučil kretanje, popravil napake v vedenju in govorjenju, označil mesta na odru za posamezne prizore in pokazal, kje naj vstopajo in kam naj odhajajo posamezni igralci. Ko pa mora nastopiti nova oseba, jo je treba šele priklicati.

Take igralske vaje so vse kaj drugega kot spodbudne in koristne. Ne samo, da se noben igralec ne more poglobiti v svojo vlogo in živeti samo njeni izvedbi, tudi vsi ostali odnesejo od take skušnje vtis, da niso nujno potrebni, in da jih nihče ne bo pogrešal, če bodo prihodnjič izostali. Take vaje postajajo vedno manj zanimive in igralci izgubljajo veselje za igranje.

Ko začnemo s pripravami za kakšno igro ali prireditev, se moramo z vso resnostjo zavedati, da je za njeno izvedbo potrebno več kot samo učenje vlog. Redno prisostvovanje pri vajah je temeljnega pomena za uspešno napredovanje in dozorevanje našega odrskega nastopa. Pri igralskih vajah se približujemo vedno bolj idealu avtorjeve zamisli dramskega dela, ki ga hočemo izvajati pred občinstvom v najpopolnejši obliki.

Zato je nujno potrebno, da vladata pri

vsaki vaji brezpogojna disciplina in poslušnost. S tem bomo lajšali delo sebi in režiserju. Take vaje bojo vedno bolj privlačne in vzgajale igralce, ki resno pojmujejo svoje dolžnosti do odra in odrske umetnosti.

V glavnem razlikujemo skušnje za mizo in skušnje na odru.

Skušnje za mizo imenujemo splošno z nepopolnim imenom »bralne vaje«. Bralna vaja pa naj ni samo to, kar izraža njeno ime, kajti igralci ne smejo svojih vlog samo brati, temveč morajo že poskušati zajeti glavne poteze dramske vsebine igre in razbrati tudi nekoliko značaje, ki v igri nastopajo. Vsak posamezni igralec pa mora skušati že pri bralni vaji popolnoma dojeti svoj tip in si ustvariti predstavo o značaju osebe, ki jo naj v igri vtelesi, ter doumeti vse nagibe, ki pripravijo to osebo do tega ali drugega dejanja, za kar mora tudi spoznati vsa čustva, ki jo prevevajo.

K bralni vaji naj igralci ne pridejo ne pripravljeni. Na prvem sestanku za igro je že dobil vsak igralec besedilo svoje vloge in njegova dolžnost je, da ga še pred prvo bralno vajo prebere in preštudira.

Najbolj pravilno je seveda, če si prepíše vsak igralec svojo vlogo sam, ker si jo tako najhitreje zapomni in najlažje nauči. Toda nikakor pa ne zadostuje, da si prepíše samo svoje replike z iztočnicami (zadnjimi besedami) predhodnega sobesednika, ker mu potem manjka vsa povezava z ostalimi igralci, s splošnim dogajanjem na odru in s celotno vsebino igre, ki jo naj vzporedno s svojim tekstom preštudira. Zato je umestno, če dobijo vsaj igralci, ki imajo daljše vloge, celotne knjige ali prepise dramskega dela. Krajše vloge pa si igralci lahko prepisejo sami.

Kakor je vsak začetek težaven, so včasih tudi bralne vaje zelo naporne, zato se jim nekateri igralci radi izmikajo. To ne sme biti.

Že pri bralnih vajah moramo začeti z načrtnim delom. Bralnim vajam, katerih naj ni preveč, naj prisostvujejo vsi igralci, kajti pri teh se naj ustvarijo pogoji za

prve skušnje na odru. Zato igrska skupina ne sme dopuščati, da bi posamezniki brez vzroka izostajali. Sami si moramo ustvariti red v svojem igralskem kolektivu in navajati vse člane, ki se tega ne zavedajo, k tovariški disciplini. Mnogo lažje nam bo delo, če bomo odpravili te nedvomno pri skoro vseh odrih občutljive napake neresnosti in nediscipline.

Pri bralni vaji bere vsak igralec svoje replike (odstavke svojega besedila). Režiser ga ustavlja, popravlja napake v izgovarjavi in poudarku ter pojasnjuje, kaj se dogaja v tem ali onem odstavku ali prizoru, kakšnega značaja so odrske osebe, kaj doživljajo in v kakšnih medsebojnih odnosih se nahajajo.

Že pri bralnih vajah si moramo ustvariti v duhu natančno sliko o vseh podrobnostih našega odrskega nastopa, čeprav se bodo morda še nekatere malenkosti pri skušnjah na odru z ozirom na tehnične okolnosti nekoliko spremenile. Predvsem pa moramo docela dognati, kaj govorimo, zakaj govorimo in kako naj govorimo. Pri vsaki repliki, ki jo izvajamo, skušajmo spoznati pravo vsebino govorenih besed. Ne smemo izgovarjati nobene besede, brez da bi vedeli, kaj hočemo povedati, kaj pri tem mislimo, kaj naj ob tem občutimo in kaj želimo povzročiti. Da se lažje vživimo v odrska dogajanja, si pomagajmo z lastnimi skušnjami, ki so čestokrat podobne doživetjem osebe, ki jo naj predstavljamo. Tudi primeri iz življenja naše vsakdanje okolice nam lahko služijo v ta namen. Naša naloga je, da vzbudimo vso našo fantazijo in si z njeno pomočjo ustvarimo lik svoje vloge, zunanji in notranji značaj celotnega dramskega dela. To velja tako za igralca kot režiserja.

Pri bralni vaji ali skušnji za mizo je dramaturška naloga režiserja v ospredju. To se mora pri naših podeželskih odrih posebno upoštevati, ker naši igralci, zlasti mlajši, zaradi brezobzirnega zatiranja slovenskega jezika ne obvladajo v zadostni meri svoje materinščine. V krajih, kjer imajo dobrega režiserja, ki vestno skrbi za čimbolj čisto in pravilno izgovarjavo, opažamo, da so se igralci priučili lepe,

nepokvarjene slovenščine, ki jo uporablja-
jo tudi v medsebojnem pogovoru. Tudi to
je velika korist vestnega odrskega udej-
stvovanja, ki je ogromnega pomena v na-
šem zasebnem, pa tudi javnem življenju.

Človek, ki zna in obvlada svoj mate-
rinski jezik, spoznava njegovo lepoto, je
nanj ponosen in ga vzljubi. To ljubezen
hočemo in moramo vzbuditi v vseh naših
rojaki. Odrski nastop pa nas tudi uspo-
sablja za bolj zavestno nastopanje v jav-
nem življenju, na uradih, sodnijah, zboro-
vanjih itd., nam privzgaja večjo razleda-
nost, boljše razsodnost in napravi iz nas
bolj popolne ljudi.

Predno gremo s prvo skušnjo na oder,
moramo že dobro poznati svojo vlogo in
tudi celotno igro. Predvsem velja to za
igralce osrednjih vlog. Vsak igralec ve, da
so skušnje na odru s tekstom v roki zelo
mučne in zamudne in ne rodijo posebnih
uspehov; da take skušnje vedno nekoliko
dolgočasijo in ustvarjajo celo nezadovolj-
stvo med igralci. Zato takih skušenj naj
ne bo preveč (ena do dve). Dobro je, če
se igralci že po prvih skušnjah na odru
docela naučijo svoje besedilo na pamet,
kajti pri bralnih vajah smo že obravnavali
in se naučili pravilno poudarjanje in način
izvajanja besedila, da se ni bati, da bi se
igralec naučil svoj tekst napačno, kar je
zelo težko, včasih skoro nemogoče po-
praviti.

Skušnje na odru morajo biti za nas od
prve do zadnje kakor resnične predstave.
To se pravi, da se jih moramo lotiti z vso
resnostjo, kakor da bi nastopili že pred
občinstvom. Napačno je naziranje posa-
meznih domišljavih igralcev, da se bo že
pri prireditvi postavil tako, kakor je tre-
ba. Kdor se tako nespametno precenju-
je, ne kaže s tem svojega igralskega ta-
lenta, temveč razkriva samo svojo igral-
sko neznanje in domišljavo puhlost. To si
naj zapomnijo vsi, ki mislijo, da se ne mo-
rejo uživati v scene brez garderobe in
šminke; ali pa se jim zdi premalo, da bi
se pri vajah potrudili, kjer jih še nihče ne
občuduje. Brez dvoma se pri resnični
predstavi vsak igralec bolj potruji, toda
če razvije svoje skrajne sposobnosti šele
na prireditvi, tedaj lahko s svojim nasto-

pom pokvari ali spači celo igro, kajti na-
pake, storjene pred publiko, noben režiser
ne more več popraviti. Vsaka vloga naj se
razvija polagoma potom vaj do svoje do-
končne umetniške popolnosti, (v kolikor
nam je mogoče, da se ji približamo) in se
spaja v harmonično celoto dramatskega
dela in celotnega igralskega nastopa. Za-
to je naziranje mnogih, da bodo z en-
kratnim »popolnim« nastopom vse dobro
in pravilno napravili popolnoma napačno
in priča samo o nezrelosti in popolnoma
nepravilnem odnosu takih igralcev do
igralske umetnosti.

Vsak dober igralec je skromen. To mo-
ramo imeti stalno pred očmi, to lastnost
slehernega k umetnosti stremečega člove-
ka si moramo osvojiti! Hvaležno moramo
sprejemati kritike in se po njih ravnati, če
so upravičene. To velja zlasti za odrske
skušnje, kjer ne smemo podleči svojemu
užaljenemu samoljubju, če moramo kak
prizor večkrat ponoviti, ker ga nismo do-
bro napravili. Režiser pri napakah ne sme
biti popustljiv; neusmiljeno mora zahte-
vati zadnji napor igralca za dobro izved-
bo prizora. Od režiserjeve trdne vztrajno-
sti je največkrat odvisno, kako bo igralska
skupina premostila težka mesta v dra-
matskem delu, kako bodo posamezni igral-
ci izvedli svoje najtežje prizore. Igralci pa
morajo z razumevanjem upoštevati na-
svete režiserja, se podrediti njegovim za-
htevam in skušati z vsemi močmi ures-
ničiti njegovo zamisel. Če pa se zdi ta za-
misel igralcem neprimerna ali nepravilna,
se naj posvetujejo z režiserjem, kako bi
stvar boljše napravili; nikdar pa ne sme-
mo oportunistično kloniti pred težavami,
češ — jaz tega ne morem.

Pri skušnjah na odru morajo vladati
stroga disciplina, vestna pozornost in
brezpogojna tišina. Vsak igralec naj je v
bližini in naj pazi, kdaj je na vrsti, da ga
ni treba šele klicati ali loviti po dvorani
in v sosednih prostorih, kadar je čas nje-
govega nastopa. Tudi igralci, ki niso rav-
nokatkar zaposleni na odru, naj vestno
spremljajo potek skušnje; kajti le tako
bodo docela spoznali vsebino dramatske-
ga dela in si tem lažje ustvarili sliko
svojega lastnega nastopa. Hkrati se bojo

tudi marsikaj naučili, kar bojo lahko koristno uporabili pri svojih bodočih igralških nalogah. Vaje za nas naj niso zabavni večeri temveč študijske ure, ki zahtevajo od slehernega težkega duševnega in fizičnega napora in vse notranje prisotnosti. V tem oziru še mnogo grešimo na naših ljudskih odrih in te napake moramo neusmiljeno odpraviti. Mnogokrat bi lahko dosegli z manjšim trudom in v krajšem času veliko lepše uspehe, če bi vse to bolj upoštevali.

Prve skušnje na odru naj označijo igralcem najglavnejše poteze njihovega igralskega nastopa v predvideni bodoči sceneriji. Režiser, ki si je napravil načrt za to bodočo scenerijo in dekoracijo odra, razloži igralcem pred vajo, kje bojo vrata, okna, balkon, miza, stoli, drevesa itd. in jim označi mesta, kje naj vstopajo, kje naj so v posameznih etapah (odstavkih ali prizorih) svojega nastopa in kje naj odhajajo s prizorišča.

Niti prve skušnje ne smejo biti na praznem odru. Čeprav še ne moremo postaviti dokončne scenerije in urediti vse dekoracije odra, moramo zasilno improvizirati okolje prizorišča, na katerem nastopamo. S stoli, mizami ali drugimi sredstvi kot so deske, late itd. označimo vhode, vrata, okna, peč itd. Mize in stole pa že postavimo na mesta, kjer bodo stali tudi pri predstavi. Igralci morajo imeti že pri prvi skušnji jasno sliko o bodoči sceneriji odra in se sčasoma privaditi na opravo, ki jih obdaja. Tudi potrebni rekviziti (odrske in igralške potrebščine) naj ne manjkajo; igralci se morajo navaditi hoditi s palico, držati v roki očala, pahljačo ali klobuk, si nadjati ali sneti nahrbtnik, se postaviti z orožjem (sabljó, puško, pištolo) itd. Neredki so primeri, kjer igralci šele pri zadnjih vajah ali celo šele pri generalki (glavni vaji) prinesejo vse rekvizite. Poznam celo primere, da so nekateri igralci nastopili šele pri predstavi prvič z vsemi rekviziti. Ni čuda, če je potem dotični, ki naj bi predstavljal kmeta, držal koso kot obhajilno svečo ali šel preko odra kot bi nosil zastavo; drugi spet pa je nosil aktovko kot ministrant mašno knjigo; kralj spet je sedel

na prestolu kot starček v naslanjaču. Še mnogo je takih značilnih primerov. Vse take napake preprečimo, če nastopijo igralci dovolj zgodaj pri skušnjah z vsemi rekviziti in v čimbolj popolni odrski opremi.

Čim se pričnejo vaje, naj zaukaže režiser mir in tišino. Igralci naj nastopijo duševno zbrani, da lahko vestno izvajajo svoje naloge. Po odru naj hodijo nepri-siljeno in se naj razvrstijo vedno tako, da napravijo lepo, naravno sliko. Hkrati pa naj govore svoje naučene vloge in se trudijo, da se pri tem primerno gibljejo in »igrajo«, da si za določene odstavke svojega besedila tudi poiščejo primerna mesta na prizorišču. Režiser spremlja njihova dejanja s pozornostjo in kritičnim očesom, jih zaustavlja, popravlja napake. Nadalje pojasnjuje posamezne igralške in dramske momente in njihovo izvedbo in spretno iz njih ustvarja zaokroženo celoto dramskega dela.

Če stvar vzamemo resno, so prve skušnje na odru zelo naporne in utrudljive. Igralci se trudijo še s tekstom, ki ga še ne obvladajo popolnoma. Popolnoma se morajo zanašati na šepetalca (suflerja), če svojega besedila ne berejo iz knjige. Na odru z zaznamovano dekoracijo se še niso udomačili, kretnje in vedenje splošno jim še delata težkoče, ki jih morejo le z zbrano-stjo zasilno premostiti. Zato naj prve vaje ne trajajo več kot dve do tri ure.

Ni umestno, če »stlačimo« pri vsaki skušnji celo igro skoz. Če obravnavamo posamezne nastope samo polovično, ne pridemo nikamor. Zato je potrebno, da razporedimo posamezna dejanja igre na več skušenj, da lahko vsak posamezni nastop temeljito obdelamo. Pri prvi skušnji na primer vzamemo prvo, pri drugi drugo dejanje itd. Če ima igra več slik, lahko to razporedimo pozneje tudi tako, da vzamemo več slik, v katerih nastopajo isti igralci, da s tem prihranimo ostalim igralcem dolgo pot na vajo. Lahko vadimo na primer enkrat prizore z manj igralci, drugič pa množične nastope. Težke prizore, ki zahtevajo posebno obdelavo pa vadimo še posebej. Nazadnje pa združimo pri skušnjah (dva do trikrat) vsa dejanja.

Pri skušnjah na odru je neobhodno potreben tudi šepetalec ali sufler. Za šepetalca je ženska mnogo pripravnejša od moškega, kajti njen tanjši glas je igralcu bolj razumljiv kakor nizki moški glas. Poleg tega pa je tudi občinstvu manj slin kot moški.

Nekateri naši odri imajo o šepetalcu še čisto napačne nazore. Navadno dobi nalogo šepetalca pač tisti igralec, ki je pri dodelitvi vlog še izostal. Niti ta niti igralci večkrat ne smatrajo za potrebno, da bi hodil šepetalec kot drugi igralci redno na vaje, kar se včasih hudo maščuje pri uprizoritvi igre. Nikakor pa tudi ni umestno, da izvršuje pri skušnjah suflerske naloge režiser, ki je itak popolnoma zaposlen z opazovanjem odrskih dogodkov in splošno režijo igre. Kjer še obstojajo tozadevne pomanjkljivosti na naših ljudskih odrih, jih moramo neobhodno odpraviti.

Od prve do zadnje vaje mora prisostvovati tudi šepetalec in izvrševati svoj posel. Ne gre, da suflirajo igralci, ki ravnokar niso zaposleni z nastopom. Igralci se morajo navaditi na svojega suflerja, spoznati njegovo tehniko v sufliranju in se, v kolikor to dopušča igranje, na to ozirati. Zato se mora tudi šepetalec vživeti v odrska dogajanja in mora vedeti, kdaj in kako naj suflira igralcem. To pa zmore šele polagoma potom številnih vaj. Sufler mora imeti svojo posebno suflersko knjigo. V tej naj prečrta vse, kar ni besedilo. Z rdečim svinčnikom si naj tudi označi pri odrskih skušnjah v svoji suflerski knjigi predpisane odmore v besedilu in opazke o nemi igri igralcev, da se jih drži tudi pri sufliranju. Takih odmorov je mnogo; deloma jih je že zaznamoval pisatelj, deloma jih pa tudi še določil režiser in včasih tudi igralec sam. Zlasti si mora zaznamovati mesta in besede, ob katerih se ta ali oni igralec rad spotakne in mu jih mora posebno močno suflirati. Predvsem pa se mora v svoji knjigi in v igri do dobra spoznati. Včasih preskoči med igranjem igralec več odstavkov svojega besedila, ali odgovori s četrto na mesto z drugo repliko. Če je predstava in če to ne moti preveč celotnega prizora ali nastopa, šepetalec ne sme

siliti igralca, da bi ponovil pravilni potek izpuščenega teksta. Hitro se mora znajti, vedeti mora, kje je dotično mesto v knjigi in nadaljevati s sufliranjem. Če je pa storil igralec tako hudo napako, da bi s tem postalo dejanje nerazumljivo, je naloga suflerja, da s spretnim manevriranjem pripravi igralsko skupino do ponovitve izpuščenih replik ali dejanja, brez da bi s tem zbežal igralce in še bolj pokvaril skazeni nastop. Če je igralec pozabil pri predstavi na kakšen važen moment neme igre, je celo potrebno, da ga šepetalec nanj opozori.

Naloga šepetalca ni lahka. Pravočasno sufliranje posameznih besed ali besednih skupin (ker posamezne besede večkrat ne zadostujejo) je umetnost, ki je ni zmožen vsak. Šepetalec naj izgovori besedo pred igralcem, vendar ne prezgodaj, ker jo sicer igralec lahko presliši, ker mu še zveni v ušesih zadnja izgovorjena beseda, ali pa prezgodaj začne (n. pr. pri odmorih) z nadaljevanjem svojega teksta, kar včasih močno kvari zlasti dramatične prizore. Nadalje naj šepetalec izgovori besedo že tako, da jo igralec lahko posnema; s posebnim poudarkom pri sufliranju naj spomni igralca tudi na mimično igro, geste, kretnje itd., ki jih mora ob gotovih besedah izvajati. Sufler mora torej izgovarjati besedilo občuteno in z odgovarjajočim prizvokom, prikladnim za dotični prizor ali dejanje, ki ga igralec ravno izvršuje. Kdor zna gladko čitati, s tem še ni dober šepetalec. Ta mora imeti, kakor vidimo iz njegovih obširnih in odgovornih nalog, tudi igralski talent in dober odrski čut.

Pri naših podeželskih odrih je njegova naloga še mnogo večja, kajti igralci diletantskih odrov se nikdar ne naučijo svojega besedila tako, kot igralci poklicnih gledališč. Pri nas pa še poleg tega ne obvladajo docela pravilne slovenščine, zaradi česar je njegovo delo še posebno odgovorno. Ker običajno tudi nimamo dramaturga, mora prevzeti navadno tudi še to nalogo, kajti tudi režiser marsikdaj presliši kako napačno izgovorjeno besedo. Predvsem pa naj vrši dramaturške nalo-

ge s pravilno izgovarjavo in pravilnim naglašanjem pri sufliranju.

Pri prvih skušnjah, ko igralci še ne obvladajo docela svojega besedila, mora suflirati glasneje, po večkratnih vajah vedno tiše. Za bolj oddaljene igralce mora svoj glas nekoliko pojačati in govoriti v smer, kjer se igralec nahaja. Pri vajah je že spoznal, kateremu igralcu mora

glasneje suflirati, kateremu lahko pove bolj tiho. Vsem tem okolnostim se mora znati spretno prilagoditi.

V nadaljevanju te razprave bomo podrobneje obravnavali skušnje na odru in opozorili na nekatere napake, ki jih pogosto opažamo pri naših podeželskih odrh in dali nekaj napotkov, ki bodo lahko služili igralcu in režiserju.

Prijatelju Karlu Široku v spomin

ANTON BRANDNER

Že ko sem v božični številki »Slovenskega vestnika« čital Širokovi pesmi »Nekronanega kralja reši nas gospod!« in »Jezus na križu je govoril«, sem se odločil, da napišem o svojem prijatelju Široku, kar mi je o njem znanega.

Leta 1909 sem se poslovil od »Beljaškega omizja«, ki mu je takrat predsedoval Jurij Trunk, župnik na Peravi pri Beljaku, ter se podal v Trst, ki je imel tudi za nas koroške Slovence silno privlačnost. Med prve prijatelje v novi domovini ob obali Jadranskega morja štejem Karla Široka, ki sem se seznanil z njim ob priložnosti nekega zborovanja. Bil je učitelj na občinski ljudski šoli v Škedenju pri Trstu, kjer je poučeval tudi učitelj Ferdo Kleinmayer, rodom iz Brnce pri Beljaku, ki je kot pisatelj znan pod psevdonimom Ferdo Plemič. Širok se je vozil vsak dan s tramvajem od svojega stanovanja pri Sv. Jakobu v Trstu v Zgornje Carbole 11 v šolo v Škedenj. Pozneje sva sodelovala s Širokom tudi v neki novo ustanovljeni mladinski organizaciji v Trstu.

Izbruh vojne leta 1914 je zavrl naše delo. Ko je bil na dnevnem redu vpoklic mojega letnika (1891) in sicer na črnovojniško službo, sem se pred vpoklicem septembra 1915 podal domov v Žužalče pri Brnci. Tudi Širok je bil vpoklican kot črnovojnik, vendar pa je imel več sreče kakor jaz. Medtem ko so mene pri koroškem domobranskem pešpolku št. 4 pridržali, sem še pred svojim odhodom

iz Trsta prejel od Široka iz Radgone, kamor je bil kot Tržačan vpoklican, razglednico datirano z dne 16. 8. 1915 z naslednjo vsebino:

»Dragi Tone! Sporočam Ti, da sem bil včeraj odpuščen. Počakam še na listine in potem pridem v Trst. Menda v treh dneh. Povedati si bova imela marsikaj. Te pozdravljam Drago Širok.«

Vso vojno se nisva videla, pač pa sva si dopisovala. Pisem žal nimam več (izgubila so se ob mojem izgonu leta 1941; posebno mi je žal za pismo, ki mi ga je pisal Širok leta 1917 na Rusko Poljsko o svojem obisku pri Ivanu Cankarju na Rožniku), pač pa se je ohranilo nekaj razglednic. Širok mi je pisal 16. 3. in 22. 3. 1916, nadalje 10. 12. 1917 in 2. 5. 1918. Najpomembnejši je zadnji dopis na razglednici »Škedenj-Trst«, ki mi ga je pisal v Celovec in ki se glasi:

»Pozdravljen!

Si prejel mojo karto? Žal mi je, da Ti ne morem ustreči; knjiga je konfiscirana. Ni upanja, da jo najdem kje. — Pretekli teden je bil Ivan Cankar v Trstu. Imel je predavanje v Ljudskem odru »Očiščenje in pomlajenje«. Bil sem v njegovi družbi, bil je celo pri meni doma, daroval mi je tudi rokopis predavanja. Kakšni so bili pogovori, si lahko misliš. Bili smo navdušeni in smo se pobratili. Obširneje Ti sporočim v pismu, ki Ti ga napišem še ta teden. — Bodi mi iskreno pozdravljen!

Drago Širok.«

Po vojni se nisem mogel več vrniti v

Trst, pač pa je bil tudi Širok primoran, da je zapustil Trst. Dne 6. 9. 1922 mi je pisal iz Murske Sobote, da pride 25. septembra v Ljubljano. Vendar pa je naključje hotelo, da se nisva mogla sestati, ker sem bil zadržan v Beogradu. Tako je bilo vse do leta 1930, ko sva se po letu 1915 prvič sestala v Celovcu, kjer je bil dodeljen jugoslovanskemu konzulatu. Razume se, da sva si po tolikem času imela veliko povedati. Koroško je zelo vzljubil in z največjo ljubeznijo govoril o njej. Doma je imel veliko veselje s svojim takrat približno štiri leta starim sinčkom. Peljal me je tudi v celovško bolnico k svoji bolni ženi, ki sem jo občudoval, ker nas je sama potrebna tolažbe vse zabavala, četudi so ji bili dnevi šteti, saj je kmalu po mojem odhodu umrla. Ob slovesu mi je Širok dal lastno delano sliko celovškega kanala, ki veže mesto z Vrbskim jezerom.

Po izbruhu druge svetovne vojne leta 1941 me je nemški okupator z družino vred izgnal iz Maribora in območja štajerskega okupacijskega ozemlja. Zatočišče mi je nudila Ljubljana. Moj sin Borut, ki je v Mariboru prekinjeno šolanje nadaljeval v III. razr. ljudske šole na Grabnu v Ljubljani, me je presenetil z vestjo, da se njegov učitelj piše Širok in da želi z menoj govoriti. Ko sem se naslednjega dne napotil v šolo, da obiščem Široka, je bilo že prepozno, kajti Široka so že odpeljali. Kakor sem doznal, so ga mučili v celovških zaporih in za tem še v Begunjah.

O Širokovi smrti mi je pisal njegov brat Albert, ki je bil 3 leta v italijanski internaciji, sledeče: »Tretjega januarja 1942 so streljali v Begunjah na Gorenjskem prve talce. 5. 1. 1942 je prispel na vrsto tudi on. Pripeljali so ga zato iz Celovca, kjer je bil zaprt v celici za talce. Podrobnosti smo izvedeli šele po vojni. Odpeljal sem se v Begunje, da bi doznal podrobnosti o njegovi smrti in da bi izvedel, kje je njegov grob. Poklical sem vse ljudi z vasi, o katerih je bilo znano, da kaj vedo. Od teh sem izvedel tole: Iz ječe so ga privedli pred vhod, kjer je čakal črn avto. Vrgli so ga v voz in ga odpeljali v bližnjo Drago. Tam so ga prive-

zali k drogu. Tam blizu pa je že stala vrsta vojakov z nabitimi puškami. Pri vezanju k drogu je brat preklinjal Nemčijo in Hitlerja in obljubljal vsej sodrgi pravično kaznen za vsa grozodejstva. Seveda so se vrgli kot besni nanj, obdelovali so ga s pestmi, zbadali ga z bajoneti in ga mučili. Šele ko je bil na pol mrtev, so ga streljali. Njegovo truplo so potem vrgli v avto in odpeljali na begunjsko pokopališče. Po poti je kapljala iz avtomobila kri. Pokopališče je bilo zastraženo in grobove so kopali vojaki sami tako, da ni mogoče doznati, v katerem grobu (izmed sedmerih) je pokopan Drago.«

Maja 1945, ko je vkorakala partizanska vojska, sem stal pred glavno pošto v Ljubljani sredi valujoče navdušene množice. Naenkrat se poleg mene znajde Širokov mlajši brat Albert. Stisnila sva si roke in ob grenki misli na nesrečnega Dragotina sta mu pritekli po licu dve veliki solzi.

Moj opis bi bil pomanjkljiv, če se ne bi dotaknil tudi Širokovega literarnega dela. Za časa mojega bivanja v Trstu od leta 1909 do leta 1915 nisem opazil, da bi se Širok pečal s pisateljevanjem oziroma pesništvom, izvzemši kake prispevke za časopise, ki so bili v zvezi z organizacijo. Pač pa je imel lepo knjižnico in je zlasti ljubil Ivana Cankarja, o katerem mi je nešteto krat pripovedoval. Vse to kaže, da je začel gojiti beletristiko med prvo svetovno vojno in neposredno po vojni, ko je bilo v Trstu vsako drugo delovanje nemogoče. Leta 1920 je izdal v Trstu v lastni založbi zbirko pesmi pod imenom »Jutro«. Izmed 38 pesmi, ki jih vsebuje knjiga, naj objavim »Pismo«, ki ga je spesnil leta 1915:

»Rumeno listje pada z vej...
Tako kot še nikdar poprej,
pri nas še meveselo,
kot tako še nikdar poprej,
po vas zakoprnelo
je srce, ko ste v boj odšli.

Kot suhi listi v vse smeri
ste se, ah, razkropili —
pa boste se še kdaj vi vsi

domov spet povrnili? —
O, bratje moji, kam ste šli?
O, bratje, srce me boli!«

Leta 1922 je Tiskovno društvo v Gorici založilo 120 strani obsegajočo knjigo, opremljeno s slikami, pod imenom »Slepi slavčki«, ki je v njej pet več ali manj mladinskih spisov Širokovih z naslednjimi naslovi: Slepi slavčki, Tinetov Janček, Belinka, Divja raca, Kastorček, Brama in Gož.

Zelo učinkovit in vzgojen je opis slepih slavčkov. Gozdar je nalovil vse vrste ptic in jih imel zaprte v kletkah. Med njimi pa so bili slavčki, ki jih je oslepil, da bi bolje peli. Naposled se je zgodilo, da je tudi gozdarjev sin Janezek oslepel. Šele sedaj je na pobudo oslepelega sina gozdar izpustil ptice na svobodo, razen slepih slavčkov seveda, ki bi si kot oslepli nebogljenci ne znali sami pomagati.

Močna je tudi črtica o gožu, ki ga je pisatelj reševal iz globokega vodnjaka na vrtu hiše v Trstu, kjer je stanoval. Tudi vse ostale črtice so pisane tako privlačno, da ne moremo knjige odložiti, dokler je nismo do kraja prebrali.

Ni razvidno, katerega leta je založba N. Modic, Ljubljana, izdala »Polžjo hišico« v vezani besedi, ki jo je ilustriral

S. Šantel. Mislim, da je izšla kot predzadnja Širokova ustvaritev. Knjižica ima 52 strani in obsega 48 kitic o polžku. Kakor iz knjige o slepih slavčkih se tudi iz te knjižice, ki je namenjena mladini, vidi, da je bil Širok ljubitelj živali in dober vzgojitelj.

Zadnje delo »Kapelica« je izšlo leta 1935 v Akademski založbi v Ljubljani. To delo obsega na 55 straneh 40 pesmi in je višek Širokovega ustvarjanja v zreli dobi. Iz nje sta vzeti tudi pesmi, ki sem ju uvodoma omenil, nadalje »Pesem beguncev«, »Kakor da je mrlič v hiši«, »Kako je bilo tebi Marija, pri srcu takrat«. Poslednji dve pesmi se nanašata na usmrtitev istrskih mučenikov, Miloša, Bidovca, Marušiča in Valenčiča.

Širok se je v dopisih vedno podpisoval z »Drago«, medtem ko je na knjigah dal natisniti »Karel«.

Skušal sem povedati bežno sliko o Široku, da iz njim nekoliko bliže seznanim čitatelje Slovenskega vestnika, tako Korošce kakor ljubitelje Slovenske Koroške sploh. To pa ne samo zaradi tega, ker je bil Širok moj prijatelj, ampak predvsem zato, ker je kot Primorec dal svoje življenje za našo Koroško, ki je ni nič manj ljubil kakor svoj Trst in Primorsko.

BORBA ZA SLOVENSKO STOLICO V CELOVCU PRED 100 LETI

J O Ž E J E N K O

V dobi našega narodnega prebujanja in v začetku našega nacionalnega življenja je rasel, živel in globoko posegel v ta razvoj koroški rodoljub, narodni buditelj, narodopisec in jezikoslovec Matija Majar-Ziljski. Rodil se je 7. februarja 1809 v Bitenčah (občina Goriče) na Zilji. Že v zgodnji mladosti se je učil iz Japlievega prevoda svetega pisma slovenščine. Nadarjenega dečka so poslali v Celovec v latinske šole, kjer je nadaljeval študije na liceju; študij je dokončal v Gradcu. V Celovcu je vplival na narodno

zavest mladega dijaka njegov profesor Ahacelj, v Gradcu pa rodoljubno gibanje tamkaj živečega slovenskega dijaštva. Ko je vstopil 1833 v celovško semenišče, se je navzel preporoditeljskih idej od takratnega spiritala A. Slomška ter je pričel tudi pisati.

Ne morem se odločiti »kje naj pričnem in zapišem vrlino tega moža«, kajti na vseh poljih je bil agilen delavec. Ljubil je nadvse svoj zaslužnjeni rod ter z veseljem in navdušenjem skupno z Urbanom Jarnikom nabiral narodno blago, narodne

pesmi, bajke in pripovedke, ki jih je priobčeval v raznih člankih v Slovenskih večernicah in lastnih publikacijah. Pri tem je mnogo vplival nanj Staniko Vraz, ki je potoval po Koroški in ga je Majar ves čas spremljal. Bogato mu je založil Majar z zbranim narodnim gradivom zbirko narodnih pesmi. Dve leti pozneje, ko je ziljski narodni buditelj potoval sam po Goriskem, Beneškem in Primorju, je postal dopisnik Vrazovega »Kola« ter objavil v njem svoj prvi potopis. Pisal je v »Novice« o Slovenski Koroški in o narodnih pripovedkah svoje rodne doline. Opisal je narodne običaje ob posameznih prilikah, n. pr. dan nedolžnih otročičev (takozvano »šapanje«), botrinstvo in kolednike. Zanimal se je za slovanski svet ter odšel leta 1867 na etnografsko razstavo v Moskvo, kamor je poslal narodne noše in opremo za sobo svatbene skupine iz Zilje. Ta razstavni del je bil med najlepšimi na razstavi. S pisateljico Boženo Nemcovo se je seznanil po njenem možu, ki je služboval v Beljaku. Z umetnico je pridno dopisoval ter ji pošiljal podatke o koroški narodni pripovedki.

Kot pesnik je objavil leta 1860 edino ustvaritev »Slava spevana svetima apostoloma slavenskima Ciril i Metodu«. Iz dela veje duh in ton narodne pesmi. Ker mu je bil časopis »Slovenija« politično bližji od »Novic«, je postal njen sotrudnik. V več člankih se je zavzemal za preusmeritev slovenščine. Neprestano se je trudil z vprašanjem vseslovanskega jezika ter sestavljal že leta 1848 »Pravila izobraževati ilirsko narečje i uobče slovenski jezik«. Dve leti poprej je zbral nabožne narodne pesmi ter jih izdal v »Pesmarici cerkveni« v Celovcu.

Kot narodni buditelj je priporočal, naj pojejo slovenski pesniki po vzorcu narodne pesmi, ki vsebujejo rodoljubno vsebino. Sam je pisal o nalogah narodnega buditelja ter svetoval, kako naj se narod izobraži, posebno v šoli. Vsi tozadevni spisi so prežeti z duhom nacionalnega prebujenja. Ko je izbruhnila na Dunaju revolucija, se je postavil v prvo vrsto bojevnikov za narodne pravice in za slovenski narodni program. Zahteval je ena-

kopravnost vseh narodov ter širil idejo, da se uvede v šole in urade slovenščina. Vstopil je tudi v krog koroških Ilircev, ki so zahtevali združitev vseh Slovencev, Srbov in Hrvatov na podlagi kulturno-političnega zedinjenja ter skupno sodelovanje vseh Slovanov. Za južne Slovane je zahteval tudi še v poznejših letih ustanovitev kraljevine Ilirije. Propagiral je osamosvojitve Avstrije od Frankfurta. V ta namen naj bi se ustanavljala politična društva, ki bi iskala stike in vezi s Čehi in ostalimi Slovani, ki naj bi ustanovili svoj nacionalni parlament. Zaradi odločne slovenske zavesti so ga začeli preganjati Celovčani, katerim se je posrečilo s pomočjo knezoškofa Lidmanskega, da je bil prestavljen kot duhovnik iz Celovca na Sv. Višarje. Toda tudi tu se je udeleževal v političnem življenju za razmah Slovencev. Iz dobe tega pregnanstva izvira življenjska slička v naslednji prošnji za premestitev nazaj v Celovec. V tej prošnji se kaže ta ljubezen do zatiranega naroda in nesebičnost prosilca, ki je pripravljen prevzeti brezplačno predavanje slovenskega jezika in literature. Ta spis je z vsemi prilogami v arhivu ilirskega gubernija v Ljubljani. (Osrednji državni arhiv Slovenije, Ljubljana, Prezidijski arhiv 1848, fasc. XI, štev. 3177.) Pod to oblast je spadala namreč do leta 1849 tudi še vsa Koroška. Vsi dokumenti so vezani v enem zvezku. Prevod se glasi:

Štev. 6546/1030 vpisano 30. IX. 1848 v prosvetnem ministrstvu.

Visoko prosvetno ministrstvo!

Prebivalci Koroške obstoje iz ene tretjine Slovencev in dveh tretjin Nemcev. Zato je stolica za poučevanje slovenskega jezika in literature Slovincem in Nemcem neobhodno potrebna; skoro moramo upravičeno trditi, da je ta institucija potrebnejša Nemcem kot Slovincem. Slovec po rojstvu govori svoj materin jezik že od malega, čeprav se ne izraža slovnično. S tem jezikovnim znanjem se more naučiti brez pomoči brati in pisati. Kaj naj stori koroški Nemec? Znanje slovenskega jezika je od leta do leta, skoro

moremo trditi, od meseca do meseca potrebnejše, posebno v kraljevini Iliriji, kjer je večina prebivalcev slovenska. Posledica tega je, da želi sedaj na Koroškem, posebno pa še v Celovcu, kjer je vladala prav posebna mržnja napram Slovincem, mnogo staršev za svoje učeče se otroke pouk v slovanskih jezikih. Tako bi mogla mladina najti svoj kruh v krajih, kjer stanujejo Slovenci. Iz tega vzroka je skoro soglasno sklenil popolnoma nemško usmerjeni koroški deželni zbor, da predlaga ustanovitev stolice za poučevanje slovanskih jezikov.

Splošno in željno se pričakuje izboljšanje razmer na ljudskih šolah. Zato je potrebno, da obvlada predvsem učitelj učni jezik, da zna brati, pisati in da pozna vsaj nekoliko slovnice. V Celovcu obstoja pripravljani tečaj za Slovence in Nemce ter za dve škofiji teološki seminar, v katerem sta povprečno dve tretjini teologov Slovencev, a vendar ni nastavljenega niti enega učitelja slovensčine. Vsako izboljšanje šol je zvezano z ustanovitvijo stolice slovanskega jezika. Vsaka druga možnost je izključena.

Udano podpisani je rodom koroški Slovenec, 39 let star, ima 12 let duhovniške službe, od teh 6 let kot mestni kaplan stolne cerkve v Celovcu ter biva sedaj med poletjem v romarskem kraju na Sv. Višarjah, župnija Žabnica na Koroškem. Prosilec je velik prijatelj predavanja in poučevanja; posebno se zanima za poučevanje slovenskega jezika ter porablja v ta namen prav rad svoj prosti čas.

Podpisani popolnoma in slovnice obvlada slovensko narečje, kar dokazujejo članki v Ljubljani izhajajočih listov »Slovenije« in »Kmetijske in rokodelske Novice«, dalje dovoljno pozna gramatiko ostalih slovanskih dialektov. To znanje dokazuje jezikovno-primerjalno delo: »Pravila izobraževati ilirsko narečje i uobče slavenski jezik«, ki jo je sestavil prosilec. Zadnje vrste tega dela so ravno sedaj v tisku.

Po pobožnostih na Sv. Višarjah, ki bodo končane v začetku meseca oktobra, je podpisani razpoložljiv in bo vsekakor kam drugam premeščen. Začasno bi mogel

brezplačno prevzeti mesto učitelja slovenskega jezika ter bi se ga nagradilo le s kaplansko plačo iz verskega zaklada v Celovcu, namesto da bi služil na kaki kaplaniji, kjer ne bi bil potreben. Tako bi mogel predavati o najljubši stroki ter dejansko pokazati ljubezen do domovine in naroda. Na ta način bi se izpolnila želja koroških Slovencev in Nemcev; državna blagajna pa bi s tem ne imela nobenih večjih izdatkov.

Pokorno podpisani prosi, da blagovoli c. kr. prosvetno ministrstvo tozadevno z njim naklonjeno razpolagati ter izjavlja, da je pripravljen prevzeti brezplačno učiteljsko mesto za poučevanje slovenskega jezika in literature v Celovcu ter da je zadovoljen le s plačo mestnega kaplana. Visoko c. kr. prosvetno ministrstvo naj blagovoli v tej zadevi primerno ukreniti in odločiti.

Sv. Višarje, župnija Žabnica, dne 25. septembra 1848.

Matija Majer l. r. kaplan
v Žabnici na Koroškem

Na zunanji strani prošnje je naslov in označena vsebina prošnje. Prosvetno ministrstvo je poslalo prošnjo v obravnavo ilirski guberniji v Ljubljano, sklicujoč se na ministrsko odredbo števil. 6269 in 6270 z dne 26. 8. Vloga je datirana na Dunaju dne 20. X. 1848. Podpis odpošiljatelja ni čitljiv. Na originalni prošnji sledijo števil. 6545/1030 br. 25/10 1848 2671/1352.

Smiselno iz spisov je razvidno, da je romal akt iz gubernije v celovško škofijo. Odtod je šla vloga k kapiteljskemu odnosno uradu mestne župnije, ki odgovarja na stavljen vprašanja.

Štev. 143.

Visoko častiti knezoškofijski ordinarijat!

S številko 4/9 d. M. Z. 1783 je bil pokorno podpisani pozvan, da se izjavi o bivšem stolnem kaplanu gosp. Matiji Majarju:

a) kako je izpolnil svoje poklicne dolžnosti?

b) če je njegova ponovna nastavitev kot mestni kaplan zaželjena?

c) če so združljiva javna predavanja o slovenskem jeziku in literaturi na tukajšnjem liceju s poklicom kaplana, ne da bi zanemarjal svoje stanovske dolžnosti?

O predmetu vrnem priloge in podajam najvestnejše izjave:

ad a) Gospod Majar je vršil iz vso vne-
mo in pridnostjo poklicne dolžnosti in
obrede; pridno je spovedoval ter voljno
bil pripravljen v vsaki uri po dnevi in
ponoči hiteti k bolniku ter podeljevati sv.
zakramente. Pridige so bile povsem za-
dovoljive, če se je za nje dobro pripra-
vil, vendar so bile te vselej takrat po-
manjkljive, kadar se je prerad posvetil
študiju slovanskih jezikov. Vedenje doma
je bilo vzorno, njegova mravnost neopo-
rečna in nikdo se ni pritožil pri tukajšnji
župniji radi njegovega pretiranega navdu-
šenja do slovanskih stremljenj.

ad b) Njegova ponovna nastavitev za
stolnega kaplana bi bila v župniji manj
zaželjena zaradi tega, ker sedanja kapla-
na dr. Müller in Franc Koruke vsem
zahtevam rade volje in poslušno zadosti-
ta. Zato jih verniki čislajo in ljubijo ter
prekašata gospoda Majar-ja z nemškimi
pridigami.

ad c) Če bi bilo razumeti pod predava-
njem slovenskega jezika in literature naj-
več dve uri tedenskega pouka, kar bi za-
dostovalo za to stroko popolnoma obvla-
dajočemu slavistu, bi bilo to tudi v skladu
kot nekaka postranska zaposlitev s pokli-
cem župnega kaplana. Če bi se pa usta-
novila takorekoč stolica za predavanja z
več učnimi urami t. j. da bi se od takega
pouka spopolnjevali ne samo teologi, ki
obvladajo slovenski jezik, učiteljski kan-
didati in ostali, temveč da bi našli — ka-
kor se želi in je potrebno — tudi oni, ki
jezika prav nič ne razumejo, koristno po-
učevanje, potem moram izjaviti, da se
mesto takega učitelja ne more vezati s
službo mestnega kaplana. Župnijska slu-
žba zahteva poleg vestnega pripravljanja
za najmanj enkratno tedensko pridigo
tudi pri številu 5000 duš previdenje bol-
nikov, duhovno pomoč pri bolnih in umi-
rajočih, pripravljenost ob vsaki uri, kar
se prav često ne sme odložiti na poznej-
ši čas. Tudi nadomestovanje po drugem

duhovniku ni vedno priporočljivo, ker že-
lijo bolniki in umirajoči vedno isto duhov-
no tolažbo od onega, kateremu so raz-
krili svojo vest in ga določili, da jim po-
maga obujati pokoro, da mu zaupajo ter
da jih tolaži. Vse te posledice dušnega
pastirstva so visokočastitemu ordinarijatu
poznane.

Stolna mestna župnija pri sv. Petru in
Pavlu v Celovcu

dne 14. XI. 1948.

Ivan Wizeling l. r.

stolni kapitar in mestni župnik.

Na osnovi tega poročila je odgovorila
knezoškofijska pisarna:

Štev. 1838.

Visoko c. kr. deželni prezidij!

Matija Majar, kaplan v Žabnicah, ki se
je izjavil v teh vrnjenih prilogah, da bi
tukaj začasno prevzel brezplačno mesto
učitelja slovenskega jezika in literature in
da bi bil zadovoljen s plačo, ki pripada
mestnemu kaplanu, je služil do vključno
27. IV. t. l. kot kaplan stolne cerkve sv.
Petra in Pavla.

Kako je splošno izpolnjeval svoje po-
klicne dolžnosti, naj blagovoli visoka c.
kr. deželna vlada posneti iz priložene iz-
jave tukajšnjega stolnega župnika Wize-
linga; k tej izjavi si dovoljujem, sklicu-
joč se na visoko odredbo z dne 28. 3. t. l.
Z 2371/P pokorno dodati tole pripombo:

a) Dne 3. aprila t. l. so se prijavili pri
meni trije člani tuk. stolnega kapitlja in
obtožili kaplana M. Majarja zaradi preve-
likega navdušenja za slovanstvo.

b) V isti zadevi sta se pritožila dne
26. IV. t. l. dva meščana, moža take vero-
dostojnosti, da se mi je zdelo umestno,
ker Majar ni upošteval dne 4. aprila izre-
čenih ustnih opominov, da sem ga pre-
mestil na njegovo željo od tukaj. Ali bi
bilo pri tem dejanskem stanju priporoč-
ljivo Matijo Majarja zopet namestiti pri
tukajšnjem dušnem pastirstvu?

Nastavitev pa tudi ni mogoča, ker so
vsa tukajšnja mesta mestnih kaplanov za-
sedena in zaradi tega ni razpoložljivega
mesta in tudi ne denarja.

Sicer pa bi se mogla nastavitev večkrat omenjenega Matije Majarja kot učitelja za slovenski jezik in literaturo tudi na podlagi visokega prezidijalnega dekreta od 15. t. m. štev. 2834/P, ki gre za podoben primer, odkloniti.

Celovec, 25. XI. 1848.

Albert Lidmanský l. r.
knezoškof

Temu odgovoru je sledilo tole sporočilo:

Štev. 2999/8

Visoko prosvetno ministrstvo!

O predmetu, ki ga je poslalo visoko prosvetno ministrstvo s spisom z dne 20. oktobra 1848 Z.6546 v obravnavo z došlo prošnjo duhovnika Matije Majarja v Žabnicah, da bi se mu dovolila s pričetkom šolskega leta 1849 javna predavanja za slovenski jezik in literaturo na celovškem liceju in da bi prejemal za to le plačo mestnega kaplana iz verskega sklada, je bil zaslišan krško-škofijski ordinarijat, če bi bila nastavitev prosilca za mestnega kaplana v Celovcu priporočljiva in če ni proti ugodni rešitvi nobenih drugih zadržkov. Iz prispelega škofijskega poročila, ki je v prilogi kot spis od 25. p. m. št. 1888 sledi, da je bil imenovani duhovnik že pri stolnem župnišču v Celovcu nastavljen, od tu pa so ga morali v teku leta zaradi preživahne vnemati za slovanstvo premestiti. Njegova ponovna nastavitev v duhovnem pastirstvu v Celovcu točasno ne bi bila priporočljiva in tudi nemogoča.

Pri takih okolištinah ni govora, da bi se ugodilo prošnji Matije Majarja ter je bila odbita. O tej rešitvi se obvešča visoko c. kr. ministrstvo.

Ljubljana, 1. december 1848.

Welserheimb s. r.

Prosvetno ministrstvo je odobrilo predloženo rešitev ter vrnilo vloge na naslov deželne vlade v Ljubljani, ki je končnoveljavno še pisala:

Štev. 3177/1621 pr. 1848.

Visoki knezoškofijski krški ordinarijat v Celovcu.

Visoko c. kr. prosvetno ministrstvo je z odlokom z dne 12. t. m. štev. 7859 odobrilo prijavo, da je bila prošnja mestnega kaplana v Žabnicah Matije Majarja za podelitev brezplačnega mesta učitelja slovenskega jezika in literature v Celovcu odklonjena. V zvezi z odlokom od 1. t. m. štev. 2999 se obvešča knezoškofijski ordinarijat o tej rešitvi.

Ljubljana, 21. decembra 1848.

Sledi podpis.

Prošnja Matije Majarja je bila torej na podlagi sovražnih komentarjev posvetne in duhovne oblasti negativno rešena. Predvsem se čuti iz spisov sovražstvo knezoškofijskega ordinarijata, ki je kljub najodličnejši oceni glede dušnega pastirstva odklonil vrnitev Matije Majarja v Celovec. Edini vzrok je bil ta, da je bil Majar odkrit in navdušen Slovan.

Rodoljub Majar se je kljub šikanam in preganjanjem še vedno odlikoval kot prvi borec za slovanske ideje ter podpiral vsak tozadeven korak. Brez odlašanja je podpisal spomenico, ki naj bi pooblaščala Stanka Vraza za slovanskega zastopnika na srbski narodni skupščini v Srem. Karlovcih. Zavzel se je za vsako akcijo, ki bi mogla prinesiti slavo in dobrobit sorodnemu narodu.

Koroške Slovence je navduševal z besedo ter bil priljubljen govornik na ljudskih taborih. Predaval je v celovški čitalnici ter se živahno udeleževal v društvenem in gospodarskem življenju tamkajšnjih Slovencev, ki so ustanovili tudi svojo politično društvo. Za proslavo 1000 letnice sv. Cirila in Metoda, ki se je je sam udeležil v Zagrebu, je pripravil leta 1863 posebno knjigo.

Narodni mučenik Majar je ostal popotnik vse svoje življenje. Kot duhovnika so ga premeščali zaporedoma za upravitelja na raznih župnijah, največ na nemških, da bi »mu bila odvzeta možnost zveze z njegovimi rojaki«, kakor poročajo praške Nar. Noviny. Le v Gorjah v rodni Zilji je ostal 19 let. Ko ga je zadela kap in

mu je ohromela roka, se je preselil na Križno goro v Celovec. Leta 1883 je odšel v Prago. Ko so mu priredili tja dospeli Slovenci in Hrvati dve leti po njegovem prihodu v Prago časten banket, se ga radi domala popolne oslepelosti ni mogel ude-

ležiti. Toda tudi v tem stanju mi klonilo njegovo slovansko čuteče srce. Ko mu je poleg vida opešal še spomin, je klonilo tudi izmučeno telo. V popolni izčrpanosti je umrl dne 31. VII. 1892 v Pragi, kjer je bil tudi pokopan.

Razvoj in formiranje partizanske vojske na Koroškem

KAREL PRUSNIK - GASPER

Bliskovito se je razširila po vsej Podjuni vest: partizani so imeli pri Apačah z SS-enotami silovit spopad. Nemci so odpeljali poln avto mrtvih. Od partizanov pa je bil baje samo eden ranjen.

Gospodinje iz Gorič, Klanč, Proboja, Žitare vesi so si med seboj šepetaje zaupno pripovedovale: Pri nas so se oglasili slovenski fantje. Niso hoteli vstopiti v hišo, kar skozi okno sem jim dajala kruh. Menda so imeli še dolgo pot pred seboj.

Preko Galicije, Rebrce, Plaznice, Lobnika ter Podpece so osiveli kmetje in delavci v najožjem krogu izmenjavali misli in razpravljali o položaju. Marsikdo med njimi je z neprikritim ponosom pripovedoval: Slovensko vojsko sem vodil in ji kazal pot skozi naše gozdove.

Malo kasneje je šel še močnejši glas skozi deželo, o partizanski vojski, ki se je nenadoma pojavila pod Peco in se vsepovsod spoprijema z nemškimi posadkami ter napada utrjene postojanke in uničuje žandarmerijske postaje.

Kot glasnika novega sveta, ki si ga je delovni človek Slovenske Koroške iz srca želel, a si ga vendar še ni mogel prav predstavljati, sta se pojavila Johan iz Obirske, ki je že leta 1939 pobegnil iz nemške vojske ter ušel neznano kam v Jugoslavijo, ter resni in načitani Stane Urhar. V Lobniku pri Tavčmanu je bil napovedan sestanek. Jurij je obvestil sosedo in povabil s seboj domačega sina. Ta je šel k drugemu sosedu, ta spet je obvestil slovenskega fanta, ki je bil na dopustu. Sestali so se. Zaverovani so poslušali stare, v borbi preizkušene in pre-

kaljene tovariše. Stane ni bil nikomur znan, vendar ni trajalo dolgo, ko so se spoznale in združile napredne slovenske duše v najglobljem zaupanju in navdušenju. Na tem sestanku so ustanovili odbor Osvobodilne fronte v Lobniku in sklenili, da bodo širili med vsemi koroškimi Slovenci narodnoosvobodilno misel in popularizirali partizansko vojsko, ki je izvršilni organ Osvobodilne fronte slovenskega naroda.

Ves slovenski narod od Monoštra do Čedad, od Kolpe do Svinške planine, Djekš in Zilje se je vzdignil in se uprl s puško v roki. Zibelka slovenskega naroda se je organizirala in pripravljala na odločilno borbo.

Tavčmanov Jurij je izkopal šest dobro skritih vojaških pušk. Odbor Osvobodilne fronte v Lobniku je bil oborožen. Slovenski fantje so sedaj prišli na dan s stvarmi, ki so jih imeli skrite od 1934. leta, dobe avstrofašizma.

»Vidiš, Jurij, te puške sem shranil februarja 1934. leta. Prinesel mi jih je Barbaričev Rudi. In vse so dobro ohranjene.« V Beli so bile shranjene pištole, tudi še od 1934. leta. Zbirali so orožje vsepovsod, največja dragocenost tistega časa.

Odbori Osvobodilne fronte so bili postavljeni tudi že v Obirski, Beli in Selah, Plaznici in Rebrci. Iz Borovelj so dobavljali municijo in orožje. V Celovcu so bili postavljeni zaupniki. Sestanki so bili že po vsej Podjuni. Na vrhu Ojstre, so pripovedovali, so se sestali trije slovenski fantje — dva med njimi z vpoklicem v žepu. Vsi trije so šli v partizane. Tudi iz Sel je prispela vest, da se slovenski fantje

upirajo. Mnogo prisilnih mobilizirancev, med njimi številni, ki so se uprli vpoklicu že leta 1939/40, so našli pravo pot v ljudsko, partizansko vojsko. Sovraštvo proti nemškemu okupatorju in njegovim pomočnikom se je stopnjevalo iz dneva v dan.

Tako je bilo na Koroškem v poletnih mesecih 1942. leta.

Prva koroška četa trinajstih partizanov se je pripravljala na nove podvige. Tovariš Matjaž je nekoč poudaril: »Vsak od vas mora stremeti za tem, da se čim bolj politično izobrazí. Ne samo puška, tudi knjiga, pouk in študij morajo biti naše orožje«.

Robin, rudar po poklicu, trd kot kamen in odločen kot more biti samo človek, ki se bori za svoj vsakdanji kruh globoko pod zemljo in je izpostavljen vsako minuto smrtni nevarnosti, se ni mogel sprijazniti z mislijo o potrebi študija. »Zakaj naj bi študiral, čital in se učil. Švabe je treba z mitraljezi, bombami in puškami, tako kakor oni nas ali pa še huje. Če hočemo ohraniti sebe in svoj narod, potem moremo to samo iz orožjem, a ne s knjigo«.

Govoril je pol v šali, pol resno. Sovražil je iz dna duše brezmejno nasilje okupatorja in rad bi bil uničil vse, kar bi kakorkoli lahko služilo Nemcem. Ali kaj kmalu smo se tako on kakor mi prepričali, koliko potrebna sta sistematična teoretična vzgoja in študij.

»Okupator je vojaško močan,« je dejal tovariš Matjaž, »ima dober in izvežban kader, dobro organizacijo in najmodernejše orožje. Naša mlada vojska nima kadra. Slovenska narodnoosvobodilna ljudska vojska raste iz dneva v dan. Delavci iz tovarn in rudnikov, drvarji in kmečki fantje in drugi patrioti z vsakim dnem krepijo naše vrste. Vi, ki ste preizkušeni že v številnih borbah z Nemci, boste morali prevzeti odgovorna mesta kot komandirji in komandanti. Naš vojaški kader se ne šola v oficirskih šolah v mestih, naši oficirji so tisti, ki so prvi vzeli orožje v roke, ki si v vsakodnevnih borbah in napadih pridobivajo potrebno znanje in skušnje. Zato se morate šolati in učiti, da boste izpolnili zaupanje, ki ga

ljudstvo polaga v vas, da boste nekoč spretni in pametni vojaški voditelji.«

Skromne so bile brošure in slovenske knjige in malo je bilo literature, ki bi nam lahko služila kot učno sredstvo. Navezani smo bili na borbene skušnje starejših partizanov, iniciativno so se morali izdelovati načrti za razne akcije. Vsak dan nam je prinesel nove nauke. Vsak dan nam je nalagal nove izpite in tako smo sredi težkih borb in akcij zbirali potrebno znanje in potrebne skušnje. Težko je bilo, vendar moralo je tako biti, saj je slovenski narod prvič v svoji zgodovini vzel krmilo v lastne roke in si pričel sam pisati bodočnost.

Četni komandir tovariš Lojz nas je sklical v zbor. Prva četa je šla znova v akcijo. Nove borbe in nov uspeh. Izmučeni a z žarečimi obrazi so se tovariši čez nekaj dni vrnili z zavestjo, da so uničili utrjeno nemško postojanko in zaplenili nemško orožje in municijo. S seboj so prinesli važne novice. Tovariš Lenart je s svojimi borci, ki so se že dalj časa borili v partizanskih enotah na Gorenjskem, na poti na Koroško! Tovariš Lenart, ki je bil zaradi svoje hrabrosti in junaštva ter spretnosti med partizani splošno znan in priljubljen, je bil kandidat za prvega bataljonskega komandanta.

Bila je ostra zima in policija je vse kmete v Topli, nad katero je ležalo taborišče prve koroške čete, najstrožje nadzorovala. Prehod čez Luže v globokem snegu je bil izredno težak. Zdelo se je, da smo od vseh strani odrezani. In vendar smo bili o vsem natančno obveščeni. Letaki, ki jih je v največjem mrazu razmnoževala tov. Marjetka, ki bi zraven tipkanja na pisalnem stroju kmalu zmrznila, — saj nismo smeli kuriti niti podnevi zaradi dima niti ponoči, da nas svetloba ne bi izdala — so kljub neprehodnim stezam in potem, kljub pažnji policije našli svojo pot in se preko Luž, Lobnika in Lepene razširili po vsej Podjuni.

Ravno se je zbrala vsa četa, ko je dežurni javil prihod neznanih partizanov. Prispeli so tovariši iz Pohorskega bataljona, o katerega tragediji in junaški borbi ni bil še nihče obveščen, niti prišleci

sami. Prišli so, da bi nam pomagali tako z nasveti in skušnjami, saj je med tem časom narasla naša četa in se pojavljala vedno večja potreba po novih enotah, novih četah, ki bi bile dovolj močne za samostojne akcije, ki bi pa vendar bile pod enotno, višjo komando. Vse je kazalo, da bomo kaj kmalu formirali naš prvi koroški bataljon.

Razvoj in porast narodnoosvobodilnega gibanja na Koroškem je vedno bolj narekoval to potrebo. Uresničile so se besede, ki jih je nekoč izrekel tov. Matjaž. Drago, Ciril in Milanček so postali četni komandirji, a fantje in dekleta, ki so v zadnjih tednih in mesecih z vse Slovenske Koroške prispeli med nas, so se združili v Gorazdovo četo. Ta je takoj, ko je bila ustanovljena, že razrušila nemško postojanko v Beli, ubila 6 policistov in zaplenila mnogo orožja.

Tako je bil formiran prvi koroški bataljon s tovarišem Lenartom na čelu. Po uspešni akciji na Mežico, aprila 1943, leta, ki je bila takorekoč ognjeni krst prvega koroškega bataljona, so si čete razdelile teren po vsej Podjuni in uspešno uničevale sovražnika. Že v poletnih mesecih 1943. leta so bile čete našega prvega bataljona strah in trepet okupatorja. Pri

Kebrovi bajti v Lepeni se je četa, katere politkomisar je bil Grega, spopadla z 200 Nemci, ubila šest sovražnih oficirjev in vojakov ter v vrstah sovražnika povzročila veliko zmedo. Desetina tovarišev iz Stanetove čete je presenetila stražo v Železni Kapli, medtem ko so se druge nenadoma pojavljale tam, kjer so jih najmanj pričakovali, napadale postojanke in uničevale utrjena oporišča. Enote prvega koroškega partizanskega bataljona so rušile po vsem velikovškem okraju železniške proge, razstreljevale mostove, uničevale telefonsko napeljavo in vse drugo, kar je služilo nemškemu osvajalcu in škodovalo slovenskemu narodu v njegovi borbi za svobodo.

Ko je padel tov. Lenart, je na njegovo mesto stopil Tugo, star, izkušen partizan. In ne samo ta. Na mesto prvega komandanta je stopilo še mnogo drugih bataljonskih komandantov, saj je bila 1944. leta formirana koroška grupa odredov. Vzhodni in zapadni koroški odred sta imela skupaj šest močnih bataljonov, ki so po vsej Slovenski Koroški od Pece do Zilje, od Obirja do Svinške planine zadajali sovražniku težke udarce in povzročali v njegovih vrstah strah in zmedo, med vsemi koroškimi Slovenci pa ponos in upanje.

RAZGLED PO SVETU

Novi slovenski filmi

Slovensko filmsko podjetje »Triglav-film« je izdelalo pred kratkim sedem krajših in daljših dokumentarnih in kulturnih filmov. V njih vidimo brez dvoma ogromen napredek naše mlade filmske proizvodnje, ki je dosegla v tako kratkem času po osvoboditvi resnično lepe uspehe.

Tematika teh filmov obravnava pretežno dokumentarično politična, gospodarska in znanstvena vprašanja Ljudske republike Slovenije in slovenskega ozemlja sploh.

Prvi teh sedmih filmov ima naslov »Partizani in tisk« (srednje-tražni film 1200 do 1500 metrov) in prikazuje delo partizanskih kurirjev, ilegalne akcije in

partizanske tiskarne v okupirani Sloveniji. V drugem filmu »Jesen med trtami« (kratkometražen) vidimo prerez naporov in združniškega življenja viničarjev-zadružnikov v Železnih dverih pri Ljutomeru, ki so postali gospodarji na svoji zemlji in vinogradih, kjer so nekoč tlačanili izkoriščevalski gospodi. Tretji film »Jetika in borba proti njej« (kratkometražen) obravnava močno razliko med zdravstveno skrbjo v stari Jugoslaviji in novi ljudski državi. Film »Kurentovanje na Ptujskem polju« (kratkometražen) opisuje starodavne običaje in prastare ostanke kurentovanja iz vasi na Ptujskem polju, kjer so se še najbolj ohranili do današnjih dni in ima zato tudi pomembno folklo-

ristično vrednost. Pestro sindikalno in kulturno življenje zagorskih rudarjev nam predloči film: »Med zagorskimi rudarji« (kratkometražen). V kratkometražnem dokumentarnem filmu »Ptuj« vidimo na podlagi listin in slik zgovoren prerez zgodovine mesta Ptuja in okolice. Kulturno-dokumentarni film: »Slovensko Primorje« nam govori o borbeni zgodovini naše najzapadnejše slovenske zemlje.

V kratkem bo izšel tudi film, ki ga zdaj že pripravljajo: »Obzornik številka 33« z reportažo o Prešernovem tednu in s posebno točko: »Kaj je s tokom?«

Pri ustvaritvi scenerije, režiji in snemanju so sodelovali naši znani pisatelji in filmski strokovnjaki, med drugimi France Kosmač, France Bevk, Anton Ingolič, Milan Kumar, Metod Badjura, Marjan Pfajfer in drugi.

»Triglav film« pa predvideva v svojem planu za letošnje leto tudi še tri slovenske celovečerne filme. Nadalje še krajše filme »Hidrocentrala in melioracije«, »Skrb za delavce«, »Prekmurje«, »Nova Gorica«, »Zimski šport v Planici 1949«, »Glasbeno življenje v Sloveniji«. Na osnovi reportažnega materiala s proslav stoletnice smrti našega največjega pesnika bo zgrajen film: »Prešeren«, enako bo narejen na podlagi reportaž film »Ivan Cankar«. V načrtu je predvideno še več drugih krajših filmov.

Ta bežna slika nam kaže mogočni razmah in živo ustvarjalno silo naše najmlajše filmske umetnosti, do katere je dobil naš narod prvič v svoji zgodovini dostop šele iz dosego resnične svobode v svoji lastni ljudski državi.

Razstava arhitekture v Ljubljani

V Moderni galeriji v Ljubljani je priredila arhitektonska sekcija Društva inženirjev in tehnikov svojo prvo razstavo po osvoboditvi »Arhitektura narodov FLR Jugoslavije«. Razstavo so priredili ob kongresu DIT-a Jugoslavije v Beogradu in jo vzeli kot podlago za diskusijo o problemih jugoslovanske arhitekture. Razstavo so nato prenesli v Zagreb in končno tudi v Ljubljano.

Razstava je prikazovala presenetljivo

bogastvo historične arhitekture s področja FLRJ iz vso njeno raznolikostjo. Posebno dobro karakterizirajo nenavadno bogato dediščino Smederevski oktagon, zadužbina Kalenič, bosanski dvorec, dalmatinska renesansa in barok, ki so podani v dobrih fotografskih povečavah.

Razstava je sprožila mnogo perečih vprašanj jugoslovanske sodobne arhitekture in razkrila tudi nekatere napake, predvsem pa je dala močno pobudo za boljše in učinkovitejše metode arhitektoničnega oblikovanja.

Plastični kratki film v Moskvi

V moskovskem poskusnem kinematografu so predvajali tri nove plastične kratke filme in sicer dokumentarni film »Sončna dežela«, ki opisuje življenje v okrevališčih na Krimu in v Kavkazu, nadalje poljudno-znanstveni barvni film »Kristali« in neko plastično kino-komedijo.

Izumitelj te vrste filmov Ivanov je dobil svoj čas Stalinovo nagrado.

Razstava »Osvobojena Kitajska« v Pragi

Te dni so odprli v Pragi razstavo »Osvobojena Kitajska«, ki bo prikazovala kitajsko moderno umetnost kakor tudi fotografije, ki govorijo o boju kitajskega ljudstva za svobodo.

Visoke plače za madžarske znanstvenike

Madžarski ministrski svet je sklenil, da podeli odličnim znanstvenikom najvišjo državno plačo. Znanstveni svet je uvrstil 149 znanstvenikov v novi razpored plač; med njimi dobiva 43 znanstvenikov najvišjo državno plačo, ki odgovarja dohodku ministrskega predsednika.

Internacionalni Chopinov film

Poljska, Češkoslovaška in Francija bodo skupno obdelali nov film, ki bo obravnaval življenje in delo Frederica Chopina. Nalogo filmske režije je dobil poljski režiser Aleksander Ford, ki je že režiral več filmov v praškem Barrandovem filmskem ateljeju. Sodelovali bodo češki igralci in tehniki.

Proslave stoletnice smrti Chopina v Mehiki

Tudi v Mehiki bodo proslavili stoletnico smrti velikega poljskega skladatelja.

Med drugim bodo priredili veliko tekmovanje; prva nagrada znaša 20.000 pesov in brezplačno potovanje v Varšavo.

Slovanski kongres v Argentini

V Buenos-Airesu je bil koncem marca Slovanski kongres, h kateremu je odpotovala tudi Sovjetska zveza svojo delegacijo. Vodja sovjetske delegacije je bil pisatelj in pesnik Aleksej Surkov, ki je bil tudi vodja delegacije na kongresu avstrijsko-sovjetskega društva na Dunaju. Nadalje sta prisostvovala delegaciji ukrajinski pesnik Tytčina in beloruski pisatelj Linkov.

Demonstracija proti ameriškemu hujškaškemu filmu

V Rangu v Burmi je demonstrirala te dni velika množica proti predvajanju protisovjetskega filma »Železna zavesa«. Množica je poškodovala kinematograf, ki je predvajal ta film in zahtevala njegovo odstranitev iz programa. Predvajanje tega hujškaškega filma so morali okinuti.

Ponovna otvoritev dunajskega Umetniško- historičnega muzeja

Dunajski Umetniško-historični muzej, ki je bil za časa vojne zaprt in po letalskih napadih leta 1944 in 1945 težko poškodovan, so zopet odprli.

Več dvoran visokega pritličja je že dostopno občinstvu. V teh prostorih so razstavljena mojstrska dela evropske umetnosti, ki so bila smerodajna od Zgodnje

renesanse do Visokega baroka. V umetniški galeriji so zastopani skoraj vsi veliki mojstri tega časa: Raffael in njegov krog, maniristični slikarji Srednje in Gornje Italije, Dürer in njegovi nemški sodobniki (med njimi Cranach in A. Altdorfer), Flami s P. Brühelom starejšim ter romanisti in Rubensova delavnica ter njej blizu stoječi umetniki.

Pri razporeditvi umetnin so upoštevali načela, ki so jih uporabili pri novi ureditvi Umetniško-historičnega muzeja že v predvojnih letih, tako da dajejo slike in plastike ter sodobna umetniška obrt vedno zaokroženo sliko dotične kulturne dobe.

Družba Tomaža Manna v Nürnbergu

V Nürnbergu so ustanovili »Družbo Tomaža Manna«, ki bo delala za večje spoznanje pisatelja Tomaža Manna in podpirala vse pisatelje, ki delujejo v duhu tega moža. Tomaž Mann je znan pripadnik napredne miselnosti, svobode in miru.

Avstrijski muzej za umetnost in industrijo so spet odprli

Avstrijski muzej za umetnost in industrijo, ki praznuje ob novem letu 85. letnico svojega obstoja, so pred kratkim spet deloma odprli. Cela vrsta najvažnejših oddelkov je spet dostopna občinstvu.

V glavnem se nahajajo v tem muzeju stare zbirke iz keramike in porcelana, med katerimi izvzema stara dunajska manufaktura prvo mesto.

Nadalje so zbrane najdragocenejše zbirke orientalskih umetnin kot preproge, turška in perzijska keramika in druge umetnine.

NOVE SLOVENSKE KNJIŽNE IZDAJE

V prvih treh mesecih letošnjega leta so izšle med drugimi naslednje zanimive knjige in prevodi tujih pisateljev:

Z. Perlja: »**Plavajoče trdnjave**«. Poljudno znanstvena knjiga o zgodovinskem razvoju mornarice. Ilustrirana. Prevedla Vera Ivanšek. Ljubljana M. K. 1949 (244 strani, 8^o).

Krymov Jurij: »**Naftonosilec Derbent**«. Povest iz življenja mornarjev, ki prevajajo nafto po Kaspijskem morju. Ljubljana MK. 1949 (356 str., 8^o).

Gribojedov Aleksander Sergejevič: »**Gorje pametnemu**«. Komedija v štirih dejanjih. Prevedel Josip Vidmar. Ljubljana DZS. 1949 (160 str., 8^o).

Ostrovski Aleksander Nikolajevič: »**Nevihta**«. Drama v petih dejanjih. Prevedel Josip Vidmar. Ljubljana SKZ. 1949 (100 str., 8^o).

Trstenjak Anton dr.: »**Zlivanje in ločevanje barvnih vtisov**«. Psihološka razprava z risbami in črtiži med besedilom. Celje, Tiskarna sv. Mohorja, 1948 (144 str., 8^o).

Kranjec Miško: »**Pot do zločina**«. Drama v treh dejanjih. Ljubljana SKZ 1948 (100 str., 8^o).

Deržavin K. N.: »**Voltaire**«. Biografija velikega francoskega pisatelja. Prevedel Janko Moder. Ljubljana DZS 1948 (516 str., 8^o).

Matanovič Drago: »**Od elektrarne do žarnice**«. Čitanka o elektrotehniki za mlade in stare. Ilustrirana. Ljubljana MK. 1949.

Lenin V. I.: »**Siromašnemu prebivalstvu na vasi**«. Pojasnilo kmetom, kaj hočejo socialni demokratje. CZ 1948.

»**Vedež**« 1949. Splošni žepni koledar za leto 1949 (letnik XXIV.) Trst, samozaložba knjigarne in papirnice Štoka.

Med novimi muzikalijami so izšle:

»**Naši zbori**«. Glasbeni del prve številke je v celoti posvečen Prešernu in objavlja samo nove, do sedaj še ne objav-

ljene skladbe na Prešernov tekst za moške, ženske, mešane in mladinske zборе. Ljubljana DZS 1949 (leto IV., snopič I — 20 str., 4^o).

»**Pet Prešernovih pesmi**«. Izbor samospevov. Uredila Anton Lajovic in dr. Dragotin Cvetko. Ljubljana DZS 1949 (24 str., 4^o).

Izdaja vsebuje: »Strunam« — Kamilo Mašek; »Kam?« — Davorin Jenko; »Nezakonska mati« — Fran Vilhar; »Mornar« — Josip Muhl — »... da jo ljubim«.

SLOVENSKA BIBLIOGRAFIJA

Slovenskemu narodu, ki je bil skozi sto in stoletja gospodarsko, politično in kulturno zatiran, ni bilo mogoče ustvariti široke bibliografije, ki bi zajela vse napisane knjige in knjižne izdaje vsakovrstne slovenske literature, ki je izšla od prvih začetkov slovenske književnosti do danes. Medtem, ko imajo drugi narodi celo že pisane bibliografije bibliografij, smo Slovenci začeli z načrtnim registriranjem našega nedvomno bogatega književnega zaklada prav za prav šele v dobi po osvoboditvi.

Kako je taka bibliografija potrebna vsakomur, ki hoče danes pisati o problemih našega političnega, gospodarskega in kulturnega življenja in mora iskati oporo v gradivu, napisanem pred vojno ali v prejšnjih časih, ni treba posebej poudariti. Zato zahteva tudi to pereče literarno vprašanje svojo nujno rešitev.

Gotovo ne bo uspelo v kratkem času izpolniti vrzeli, ki je nastala v prejšnjih časih in posebno med obema svetovnima vojnama, kjer se je slovenska bibliografija zelo močno zanemarjala — vendar lahko z veseljem ugotovimo, da so v svobodni domovini že napravili korake, ki bodo to pomanjkljivost kmalu premostili.

Bibliografski oddelek narodne in univerzitetne knjižnice si prizadeva, da bi zbral čim popolnejše gradivo vsaj za po-

vojna leta. V kartotekah, ki so na razpolago v tem oddelku, najdemo zanesljive in popolne preglede vsega tiska v LR Sloveniji od osvoboditve do danes, ne le knjig, temveč tudi periodičnega tiska.

»Slovenska Bibliografija 1945 do 1947«, ki je izšla v mesecu marcu, je prvi uspeh tega prizadevanja. Ta knjiga ima štiri velika poglavja. V prvem poglavju je zbran ves periodični tisk od osvoboditve do konca 1947. leta. Druge najboljše poglavje daje pregled slovenske književne proizvodnje, hkrati pa tudi pregled ocen vseh knjig, ki so jih objavili slovenski dnevniki, tedniki in revije. Ta knjižna bibliografija je razdeljena po strokah, da lahko hitro najdemo, kar nas posebej zanima: Obči del (katalogi, koledarji, zborniki itd.); filozofija; verstvo; sociologija; pravo, uprava; jezikoslovje; matematika, prirodoslovne vede; uporabne vede (zdravstvo, tehnika, industrija itd.); umetnost, umetnostna obrt, film, glasba, igre, šport, slovstvena zgodovina, leposlovje; zemljepis, zgodovina. Tretji del daje pregled muzikalij; četrty, dodatek, pa pregled publikacij LRS v drugih jezikih. Knjigo zaključujejo pregledi, statistike in abecedna kazala. Celotna bibliografija, brez muzikalij in tujejezičnih publikacij, torej bibliografija periodike in knjig, ima 1684 gesel (naslovov).

Narodna in univerzitetna knjižnica namerava izdajati to slovensko bibliografijo vsako leto.

Brez dvoma bo strokovna kritika ugotovila na tej novi in tako potrebni publikaciji še napake in pogoške; — toda prvi in glavni korak v tej smeri je napravljen in temelji za uvedbo načrtne bibliografije so postavljeni.

KNJIŽNE IZDAJE, KI JIH PRIPRAVLJA DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE

Pomanjkanje papirja, ki ga opažamo v mnogih evropskih državah, hromi tudi v naši domovini še močnejši razmah založniške delavnosti. Kljub temu skuša Državna založba Slovenije zadostiti kulturnim težnjam slovenskega ljudstva in se pripravlja na izdajo številnih del domačih in svetovnih klasikov.

Najprej bo izdala nov zvezek Jurčiča in Kersnika. Poleg krajših del bo obsegala knjiga Jurčiča »Grad Rojine«, »Kloštrski žolmir« in njegovo najboljšo delo »Deseti brat«, v Kersnikovi knjigi pa bosta povesti »Cyklamen« in »Agitator« ter pisateljeve humoreske iz istega časa. Ob koncu leta pa nameravajo izdati še tretji zvezek Kersnikovih del, ki bo vseboval pisateljeve kmečke novele in daljšo povest »Testament«. Delo Dragotina Ketteja, ki ga je uredil dr. France Koblar in je zbrano v celoti v eni knjigi, je že v tisku. V drugi knjigi Srečka Kosovela bodo zbrani njegovi članki in proza ter odlomki iz njegovih nedovršenih del. S to knjigo bo zaključeno celotno Kosovelovo delo.

Zbrani Tavčarjevi spisi bodo izšli v posebni knjigi, ki jo je uredil dr. Anton Ocvirk.

V zbirkah »Svetovni klasiki« bodo izdali sedem do osem različnih knjig s prevodi iz ruskega slovstva, med njimi tudi prvi zvezek izbranih novel Antona Čehova in sicer resnejša dela (humoristična dela Čehova bodo izšle pozneje v drugem zvezku), izbrane povesti Vladimirja Korolenka in Gogoljeve »Mrtve duše«.

Nadalje bo izdala založba Plutarhovo »Življenje velikih Rimljanov«, Balsacov sloveči filozofski roman »Šagrinova koža« in Flaubertovo »Sentimentalno vzgojo«.

Zbirka »Slovenske novitete« bo obsegala 5 del: dva romana Miška Kranjca: »Pisarna« (roman o stari oblasti) in »Pod zvezdo« (roman ljudske oblasti), spomine Juša Kozaka v delu »Lesene žlice« in dnevnik Edvarda Kocbeka »Tovarišija«. Najboljše novele Franceta Bevka, med njimi številne iz zbirk »Med dvema vojnama« in »Novele« bodo izšle v posebni knjigi.

Za stopetdesetletnico Puškinove smrti, ki jo slavimo letos, založba pripravlja izdajo šestih knjig, od katerih bodo izšle letos tri. Prva knjiga bo vsebovala Puškinove pesmi, druga prozna dela, med njimi znane »Belkinove povesti«, »Dubrovskega«, »Pikovo damo« in »Zamorca Petra Velikega«. Kot tretji zvezek pa bo

izšla letos Puškinova dramatika, ki bo obsegala dela »Boris Godunov«, »Skopi vitez«, »Mozart in Salieri«, »Kamnitni gost« in »Gostija v času kuge«.

Zbirka »Dela jugoslovanskih pisateljev« bo v slovenskem prevodu vsebovala med drugim roman Antona Kovačiča »V registraciji«, Stankočičevo »Nečisto kri« (roman) in Mažurančičevo pesnitev »Smrt Smailage Čengiča«, ki jo je prepesnil Alojz Gradnik.

Nadalje bo izšla »Prirodosnanstvena knjižnica« s petimi knjigami, med njimi

»Geografija Sovjetske zveze«, »Človek na oceanu«, »Razvoj človeka« in »Biologija in marksizem«, ki jo je napisal francoski znanstvenik Marcel Prenant.

Poleg že omenjenih zbirk bo tudi letos izšlo »Klasje« (v osmih delih), nadalje več romanov različnega izvora v slovenskih prevodih ter nekaj znanstvenih in pedagoških knjig.

V tem bežnem pregledu pa niso upoštevane šolske knjige in muzikalije, katerim posveča Državna založba Slovenije prav tako veliko pozornost.

PROSVETA NA VASI

»Glavni dobiček« v Štebnu v Podjuni

Fran Lipahov »Glavni dobiček« je ena izmed tistih veseloiger, ki nudijo gledalcu poleg dostojne zabave in veselega razvedrila tudi socialno pobudo in moralne vrednote, ki so nedvomno velikega vzgojnega pomena. Veseloigra vzorno prikazuje varljivi lesk in moč denarja in slabosti človeka, ki rad zapade njegovi goljufivi vabljenosti. Hkrati pa tudi vzgaja k poštenju in daje v poučljivih replikah mnogo snovi za koristno razmišljanje.

Na Slovenskem Koroškem so »Glavni dobiček« uprizorila že številna društva in žela s to prireditvijo povsodi zadovoljive uspehe. Vendar bi bilo umestno, da se društva, ki se bodo v bodoče odločila za to veseloigro, nekoliko bolj poglobijo v njeno vsebino in bolj jasno razčlenijo njene glavne poteze.

Pred vsem si morajo biti na jasnem, da je »Glavni dobiček« veseloigra, ne pa burka in je zaradi tega nikakor ne smejo jemati neresno, kar bi popolnoma skvarilo njeno dostojno obliko. Treba jo je igrati čim bolj naravno in preprosto. Vse osebe, vse okolje igre je vzeto iz onega majhnega miljeja, ki ga često srečavamo v našem vsakdanjem življenju, zato se moramo tudi v prikazovanju odrskih oseb kolikor mogoče približati resničnim podobam teh preprostih in dobrosrčnih ljudi, s katerimi se je usoda nekoliko pošalila.

S tako igro bomo močno pritegnili pozornost občinstva, vzbudili na nekaterih mestih sproščen smeh, na drugih pa celo odkritosrčno sočutje. Smeha ne vzbujamo s pretirano in očitno namero, kajti odrski humor bo dosegel tem lepše učinke, čim bolj mirno in nepresilno ga bomo vzbujali. Resnih prizorov pa ne smemo igrati pretragično, ker sicer pačijo skladnost in značaj veseloigre.

Igralska skupina Slovenskega prosvetnega društva »Edinost« v Štebnu v Podjuni je pred kratkim uprizorila to veseloigro z jako dobrim uspehom. Treba je omeniti, da so se nekateri igralci zelo potrudili za pravilno pojmovanje in dobro izvedbo svojih vlog. Če kritično pregledamo to predstavo, tedaj ne storimo to zaradi tega, ker bi hoteli zmanjševati uspeh uprizorjene igre, temveč zato, da opozorimo na napake, ki jih pri uprizoritvi tega dela vedno radi zagrešimo in na tej podlagi damo nekaj smernic za boljšo izvedbo bodočih uprizoritev te veseloigre.

V splošnem je uprizoritev odgovarjala zahtevam, ki jih lahko stavimo našim podeželskim odrom. Medsebojna harmonija igralcev je bila kolikor toliko ustvarjena, tudi izgovarjava je bila v splošnem zadovoljiva, čeprav so nekateri igralci napačno naglašali posamezne besede. Te napake moramo našim igralcem, ki nikdar niso obiskovali slovenske šole, do gotove

mere odpustiti. Tudi razvrstitev igralcev na skromnem in majhnem odru je bila sorazmerno dobra, kar pri tej igri sicer ni težko doseči.

Tipi igre so bili dobro izbrani do branjeveke Marjete in krojačeve žene Agate, ki že po postavah nista odgovarjali. Med tem ko bi morala biti Marjeta debelušna in okrogla ter nekoliko bolj temperamentna, bi morali izbrati za Agato bolj suhljato in urno ženo.

Glavni osebi Brvar in njegova žena Matilda sta preprosta in dobrodušna človeka. Nekoliko čudaški »stari profesor«, ki je še komaj dobrih 50 let, naj ne zglada prestar. V prvem in tretjem dejanju naj napravi vtis skromnega in pametnega, ja celo modrega človeka. V drugem dejanju vsled zadetega milijona sicer nekoliko zdrkne iz svojega dostojnega ravnovesja, vendar ga tudi v tem ne smemo igrati pretirano. Igralec, ki ga je predstavljal v Štebnu, je bil kljub svoji stari mas-ki v resnici premlad. Zlasti v drugem dejanju, ko je bil obrit, je bil v vsem svojem nastopu in vedenju bolj mladenič kakor prileten mož. V drugem dejanju se v srečni zmedenosti »stari profesor« sicer pomladi duševno, toda v telesni okornosti priletneža se ne sme preveč spremeniti, ker taka protinaravna sprememba učinkuje zelo malo verjetno. Na drugi strani pa ne sme biti patetičen, to se pravi, govoriti mora vseskozi naravno in neprisiljeno. Tudi v onem znamenitem stavku (III. dejanje, 11. prizor), v katerem preklinja denar in imenuje zločine, ki jih je že povzročil, igralec ne sme spremeniti svojega naravnega glasu. Njegovo čudaštvo naj povzroča med občinstvom hkrati smeh in sočutje, zaradi česa on sam ne sme biti smešen.

Njegova žena Matilda, je po vitki postavni dobro odgovarjala. Manjkala pa ji je potrebna razburljivost in v drugem dejanju, kjer je zaradi zadetega milijona še bolj ponorela od svojega moža, njeni »poskusi« postati »dama« niso prišli v zadostni meri do izraza.

Brvarjev sin bi moral v igri prikazovati nekoliko več zdravega humora in pro-

stodušnosti; v splošnem pa je bil njegov nastop dober.

Krojaču-krparju Kocjančiču, ki bi bil dober igralec za resnejše vloge, pa je manjkala tista naravna komika, ki bi se morala skladati z vsem njegovim sumljivim poznanjem tujk, ki bi jih bil moral bolj napihnjeno in umetničeno izgovarjati.

Stari in resni finančni mogotec, bančni ravnatelj Babič je dobro predstavljal svoj lik, lahko pa bi bila njegova maska za poznanje starejša.

Marica (hči Babiča) je s svojo preprosto prikupnostjo splošno ugajala. Tudi Ančkina vloga (hišna pri Brvarievih) je bila zadovoljiva. Originalen je bil pojav starega, gluhega kmečkega sorodnika Krištofa.

Vsekakor je bila celotna prireditev dokaz, da se je igralska skupina z veliko odgovornostjo pripravila za odrsko delo, ki ni posebno lahko za naše odre. Samo dobro pojmovanje igralske snovi in velika požrtvovalnost vsakega posameznega igralca sta pripomogli Slovenskemu prosvetnemu društvu v Štebnu, da je s to prireditvijo tako dobro odrezalo.

Občni zbor SPD »Dobrač« na Brnci

Občni zbori SPD na Slovenskem Koroškem nikoli niso bili zgolj zadostitev formalnim zakonskim predpisom, temveč vedno hkrati tudi povsod propagiranje prosvetno-kulturnega dela in aktivizacija prosvetašev. Tako se je tudi na občnem zboru SPD »Dobrač« na Brnci dne 24. 4. 1949 zbralo pri Prangarju lepo število prosvetašev in prijateljev slovenske prosvete, da pregledajo svoje delo in napravijo načrt za bodočnost.

Poročilo tajnika, ki se ni izčrpalo v naštevanju števil, je pokazalo razmeroma močno prosvetno razgibanost spodnje Zilje. 27 kulturnih prireditev od zadnjega občnega zbora, med njimi več na Koroškem le zelo redkih nastopov z opereto, dokazuje, da je SPD »Dobrač« ostalo zvesto svoji častni tradiciji odrskega udejstvovanja. Samokritično pa je poročilo ugotovilo tudi nekatere napake, predvsem preveliko brezbržnost številnih

članov za društveno delo, in končalo s pozivom mladini, da se še bolj vključi v delo, starim pa, da z nasveti in svojimi dolgoletnimi skušnjami pomagajo.

Blagajniško poročilo je sicer tudi končalo z navadno ugotovitvijo vsakega blagajnika na občnem zboru, da v blagajni ni nobene gotovine, toda dejstvo, da si je SPD nabavilo iz dohodkov svojih prireditelj in s prostovoljnimi prispevki nov glasovir, daja tej ugotovitvi popolnoma drugačno sliko in kaže, kaj se z vztrajnim delom in štednjo pri vajah in prireditvah lahko ustvari.

Novi glasovir bo nedvomno prispeval, da bo ponovno zaslovel tudi spet brnški pevski zbor, ki smo ga zaradi prevelike obremenitve pevovodje v poklicnem delu tako zelo pogrešali na osrednjih prireditvah v celovškem gledališču.

Predsednik SPZ dr. Franci Zwitter je v svojem govoru poudaril predvsem važnost idejnovzgojnega dela društva, ki je v tem, da prevzgoji našega človeka v neustrašenega, zavestnega borca za nacio-

nalne in socialne pravice slovenskega naroda na Koroškem.

Po izvolitvi novega odbora, ki je ostal skoraj neizpremenjen s tov. Galobom Janezom pd. Markom kot predsednikom in tovarišem Slugo Tonetom kot tajnikom na čelu, se je razvila živahna debata, v kateri so posebno stari prosvetaši poudarjali predvsem potrebo branja in zato nujnost ureditve prosvetne knjižnice, za katero se bosta zavzela novoizvoljena knjižničarja. Mladina pa je povedala, da bo v prihodnjih mesecih društvo pripravilo spevoigro »Miklovo Zalo«, organiziralo ljudske univerze in jezikovni tečaj. V ostri izmenjavi misli je večina spoznala tudi napako, storjeno ob petju Kernjakove pesmi »Juhej pojdam v Škufce« na plošče s potvorbo teksta, o čemer smo pisali v naši februarski številki.

Moški zbor je z ubranim petjem zaokrožil občni zbor in pokazal, da pod spretnim vodstvom tov. Kropivnika Ferdota slej ko prej spada med najboljše zборе Slovenske Koroške.

VSEBINA

Franjo Ogris, Ustanovitev Osvobodilne fronte — mejnik v zgodovini slovenskega naroda	1
Dr. Mirt Zwitter, Poskus nasilne rešitve vprašanja Slovenske Koroške je za vselej propadel	4
Gašper, Trinajst obglavljenih — resen in trajen opomin našemu narodu	6
Andrej Haderlap, Vtisi s potovanja na III. kongres Ljudske fronte Jugoslavije	7
Tonči Schlapper, Igranje in režija (nadaljevanje)	11
Anton Brandner, Prijatelju Karlu Široku v spomin	16
Jože Jenko, Borba za slovensko stolico v Celovcu pred sto leti	18
Karel Prušnik — Gašper, Razvoj in formiranje partizanske vojske na Koroškem	23
Razgled po svetu	25
Naša knjižnica	28
Prosveta na vasi	30

